

Marek Mariusz TYTKO (UJ)

Antoni Stanisław Polański de Tarnawa (1928-1965)

1. Wstęp

Celem niniejszego artykułu jest nakreślenie sylwetki Antoniego Stanisława Polańskiego (jego życia i dzieł). Antoni Stanisław Polański (Polański de Tarnawa; Tarnawa-Polański), ps. „Sambor” (1928-1965), był żołnierzem Armii Krajowej, nauczycielem, historykiem, metodykiem, instruktorem. Stan badań. Na temat osoby Antoniego S. Polańskiego nie ma dotąd jakiegokolwiek literatury przedmiotu. Metoda badawcza. Przy pisaniu niniejszego artykułu biograficznego autor korzystał z historiograficznej metody analizy źródeł. W pracy badawczej wykorzystano dostępne archiwalia szkolne (Kraków, Racibórz, Opole) oraz zasoby bibliotek (Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie i kilku bibliotek w Opolu, w tym Wojewódzkiej Biblioteki Pedagogicznej), jak również sięgnięto po zachowane dokumenty prywatne.

2. Pochodzenie

Antoni Stanisław Polański de Tarnawa urodził się dnia 1 czerwca 1928 r. we Lwowie w polskiej, katolickiej rodzinie inteligenckiej o tradycjach szlacheckich¹, sięgających średniowiecza², jako syn szlachcica Mariana Polańskiego de Tarnawa³, technika-brygadzysty, lwowskiego organisty i Anny Józefy Polańskiej z domu Jurczyk⁴, przedszkolanki. Rodzice A. S. Polańskiego pobrali się 25 września 1927 r. we Lwowie w kościele rzymskokatolickim pod

---

¹ Do rodu Polańskich de Tarnawa należał m. in. ks. Mikołaj Polański, syn Alexandra. Por. Tadeusz Gajl, *Herby szlacheckie Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, wyd. L&L, Gdańsk 2003.

² O szlacheckim rodzie Polańskich de Tarnawa por. *Teki Naruszewicza*, tom XII nr 69, tom XIV nr 10; Władysław Semkowicz, *Wprowadzenie do szlachectwa*, nr 230; Antoni Stadnicki, *Synowie Giedymina*, tom II, s. 248; *Pomniki dziejowe we Lwowie*, tom III, wyd. „Czołówki”, s. 92; „Rocznik Towarzystwa Heraldycznego”, tom VI: 1921-1923, Kraków 1923, s. 60-69; *Ziemia Sanocka w XV w.*, cz. II pt. *Wschód*, Lwów 1931, s. 48-66.

³ Marian Polański de Tarnawa (ur. 7 października 1900 we Lwowie – zm. 23 stycznia 1945 we Lwowie), był synem Antoniego Polańskiego de Tarnawa, seniora, oraz Anny Polańskiej z d. Pieniążek, należał do lwowskiej parafii obrządku łacińskiego św. Andrzeja, był lwowskim organistą, technikiem-brygadystą Miejskiej Kolei Elektrycznej we Lwowie, przedwojennym członkiem Polskiej Partii Socjalistycznej, żołnierzem AK w Obwodzie Lwowskim, uczestnikiem Powstania Lwowskiego w 1944 r. Marian Polański został zamordowany przez NKWD 23 stycznia 1945 r. we Lwowie. Informacje o zawodzie i zajęciu Mariana Polańskiego – wg kwestionariuszy osobowych w teczkach magisterskiej Antoniego Polańskiego sygn. AUJ Mgr 56 – Polański Antoni; nadto wg kwestionariuszy i zaświadczeń w teczkach pracowniczych Antoniego Polańskiego: 1) w Archiwum Zespołu Szkół Ekonomicznych im. Stefana Roweckiego (Archiwum dawnego Technikum Ekonomicznego) w Opolu: Teczka osobowa mgra Antoniego Polańskiego, sygn. nr 23/1965 i 2) w Archiwum Liceum Ekonomicznego w Raciborzu: Teczka osobowa mgra Antoniego Polańskiego (bez sygnatury). Autor dziękuje P.T. Dyrekcjom tychże dwóch szkół za udostępnienie akt archiwalnych Antoniego Polańskiego.

⁴ Matka Antoniego Stanisława Polańskiego de Tarnawa (1928-1965) – Anna Józefa Polańska (ur. 22 lutego 1907 r. w Przemyślu – zm. 30 sierpnia 1977 r. w Krakowie) była córką Stanisława Jurczyka i Marii Jurczyk z d. Adamskiej (ur. 27 grudnia 1879 r. we Lwowie, zm. 5 kwietnia 1958 r. w Krakowie; z kolei rodzicami Marii Jurczyk byli Antoni Adamski i Magdalena Jurczykowa). Anna Józefa Polańska (1907-1977) prowadziła przedszkole przy Szkole Powszechnej nr 12 im. H. Sienkiewicza we Lwowie w latach 1926-1928, potem pozostawała na utrzymaniu męża (Mariana Polańskiego de Tarnawa) aż do jego śmierci w styczniu 1945, następnie, mieszkając od kwietnia 1945 r. w Krakowie, była rencistką. Akt zgonu Anny Józefy Polańskiej wystawiony został przez Urząd Stanu Cywilnego w Krakowie, nr 1337/77 i pozostaje w archiwum rodzinnym w posiadaniu Andrzeja Polańskiego de Tarnawa, syna Jana Bolesława Polańskiego (1944-2013). Informacje o zawodzie i zajęciu Anny Polańskiej – uzupełniono wg informacji z kwestionariuszy osobowych w teczkach magisterskiej Antoniego Polańskiego w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. AUJ Mgr 56 – Polański Antoni; nadto wg kwestionariuszy w teczkach pracowniczych Antoniego Polańskiego: 1) w Archiwum Zespołu Szkół Ekonomicznych [d. Technikum Ekonomicznego] w Opolu: Teczka osobowa mgra Antoniego Polańskiego, sygn. nr 23/1965 i 2) w Archiwum Liceum Ekonomicznego w Raciborzu: Teczka osobowa mgra Antoniego Polańskiego (bez sygnatury).

wezwaniami św. Marii Magdaleny⁵. Antoni Stanisław Polański de Tarnawa (junior) miał młodszego od siebie o dwanaście lat, rodzzonego brata Jana Bolesława Polańskiego de Tarnawa (ur. 1944 we Lwowie zm. 2013 w Krakowie)⁶. W ZSRS od 1919 r. do czasów po II wojnie pozostawał stryj Antoniego Stanisława Polańskiego, juniora⁷ – Stanisław Polański de Tarnawa, syn Antoniego Polańskiego de Tarnawa, seniora, oficer marynarki wojennej (rodzony brat ojca: Mariana Polańskiego de Tarnawa)⁸. Blisko związany z rodziną Polańskich był Kazimierz Piotrowski, malarz, grafik (uczeń znanego polskiego formisty Pronaszki). Piotrowski narysował m.in. portret Heleny Polańskiej de Tarnawa⁹, której siostrzeńcem był Antoni Stanisław Polański de Tarnawa.

3. Wychowanie i wykształcenie

Antoni Stanisław Polański w domu¹⁰ rodzinnym we Lwowie, otrzymał wychowanie katolickie i patriotyczne polskie, wzmocnione dodatkowo wychowaniem przez skauting, do którego należał od 1936 r. Pierwszą Komunię Świętą przyjął w kościele św. Józefa we Lwowie 11 czerwca 1938 r.¹¹. Od 1 września 1935 r. do czerwca 1939 r. uczęszczał przez cztery lata (1935/36-1938/39) do Męskiej Średnioklasowej Publicznej Szkoły Powszechnej nr 12 im. H. Sienkiewicza we Lwowie, uzyskując noty bardzo dobre z wszystkich przedmiotów, ucząc się m.in. języka ruskiego¹². Opiekunką jego klasy była St. Karpińska¹³. W szkole tej był uczniem znanego, lwowskiego historyka, nauczyciela i pisarza Edwarda Tomaszewskiego¹⁴ (ur. 25 lipca 1902 we Lwowie – zm. 25 listopada 1973 r. w Opolu), absolwenta Uniwersytetu

---

⁵ Wg metryki ślubu (nr 1464) z rzym.-kat. parafii św. Marii Magdaleny we Lwowie (księga metrykalna poślubionych tejże parafii, tom X, przeznaczony dla miasta, strona 254). Wg ww. metryki ślubu nr 1464 dnia 25 września 1927 r. zapisano akt następujący: „nr domu Lwów ul. Kubanowicza 9 – droga Kulparkowska 55 [Dane] Narzeczonego: Polański Marian – syn zmarłego Antoniego i zmarłej Anny, z d. Pieniążek, urodzony we Lwowie zam. we Lwowie, religia rzym. kat., wiek 26 lat i 11 miesięcy, stanu wolnego; [Dane] Narzeczonej: Jurczyk Anna Józefa, córka zmarłego Stanisława i Marii z d. Adamskiej, urodzona w Przemyślu, zam. we Lwowie, religia rzym. kat., lat 20 i 7 miesięcy licząca, stanu wolnego. świadkowie: Wilhelm Polański i Jan Obłok, związek małżeński pobłogosławił ks. Antoni Skalski”. Odpis metryki ślubu w archiwum rodzinnym w posiadaniu Andrzeja Polańskiego de Tarnawa, syna Jana Bolesława Polańskiego.

⁶ Jan Bolesław Polański de Tarnawa (ur. 12 lipca 1944 we Lwowie, zm. 13 września 2013 r. w Krakowie), od 1945 r. zamieszkały w Krakowie, absolwent Liceum Ogólnokształcącego dla Pracujących w Krakowie, milicjant, dzielnicowy w Krakowie na Kleparzu, Krowodrzy i Azorach. Informacja na podstawie metryki urodzenia Jana Bolesława Polańskiego (przechowywanej w jego archiwum rodzinnym w Krakowie) oraz na podstawie jego osobistej relacji (udzielonej autorowi artykułu w maju 2009 r.). Spoczywa na Cmentarzu Komunalnym w Krakowie-Batowicach, kwatery E-XV, rząd wsch., miejsce 3. Informacja wg lokalizatora grobów Zarządu Cmentarzy Komunalnych w Krakowie: <http://www.rakowice.eu/>

⁷ Antoni Stanisław Polański de Tarnawa (1928-1965) był bratankiem Stanisława Polańskiego de Tarnawa, a swoje drugie imię (Stanisław) otrzymał po swoim stryju – tymże Stanisławie Polańskim de Tarnawa, natomiast swoje pierwsze imię – (Antoni) otrzymał po swoim dziadku – Antonim Polańskim de Tarnawa, seniorze.

⁸ Informacje dotyczące pochodzenia A. S. Polańskiego, jego wstępnych i rodziny, wzięte zostały z oryginalnych metryk przechowywanych w archiwum rodzinnym Jana Bolesława Polańskiego w Krakowie. Informacje dotyczące zawodu i zajęć rodziców zaczerpnięto z kwestionariuszy osobowych w teczce magisterskiej Antoniego Polańskiego zachowanej w Archiwum UJ (Akta Komisji Magisterskiej UJ: Teczka Antoniego Polańskiego w zespole akt Komisji Magisterskiej, sygn. AUJ Mgr. 56 – Polański Antoni) oraz z teczek pracowniczych Antoniego Polańskiego: 1) w Archiwum Zespołu Szkół Ekonomicznych [d. Technikum Ekonomicznego] w Opolu: Teczka osobowa mgra Antoniego Polańskiego, sygn. nr 23/1965 i 2) w Archiwum Liceum Ekonomicznego w Raciborzu: Teczka osobowa mgra Antoniego Polańskiego (bez sygnatury). Por. wykaz źródeł archiwalnych.

⁹ Wg informacji uzyskanej przez autora artykułu od Heleny Polańskiej de Tarnawa (ur. 27 marca 1894 Lwów, zm. 18 lutego 1993 Kraków). Sygnowany rysunek-portret wisiał w jej mieszkaniu w Krakowie przy ul. Pędzichów aż do 1992 r., co naocznie stwierdził autor artykułu *in situ*, badając styl, sygnowanie i wykonując zdjęcie.

¹⁰ Mieszkał w domu przy Drodze Kulparkowskiej 55 we Lwowie.

¹¹ Wg dokumentu (pamiętki I Komunii św.) z dn. 11 czerwca 1938 r. podpisanego przez proboszcza tej parafii św. Józefa we Lwowie, ks. Józefa Nowińskiego, dokument z archiwum rodzinnym Jana Bolesława Polańskiego w Krakowie.

Jana Kazimierza we Lwowie (1936), autora powieści *Widmo niedźwiedzia*¹⁵, który wywarł na Antoniego S. Polańskiego bardzo silny wpływ (był jego mistrzem), tj. wszczepił w niego umiłowanie historii Polski oraz zamiłowanie do skautingu, i z którym to historykiem przyjaźnił się do końca swojego życia¹⁶. W tejże samej lwowskiej szkole młody Polański uczył się także w latach 1939/40–1940/41 w okresie okupacji sowieckiej i 1941/42 w czasie okupacji niemieckiej (szkoła funkcjonowała wtedy pod różnymi, obcymi nazwami). Szkołę tę Antoni S. Polański ukończył w czerwcu 1942 r. Od 1 października 1942 r. do 31 sierpnia 1944 r., pracując, przyuczał się do zawodu tokarza, w tym czasie jako uczeń złożył egzamin czeladniczy w warsztatach tramwajowych Miejskiej Kolei Elektrycznej we Lwowie, gdzie pracował jego ojciec – Marian Polański de Tarnawa. Równocześnie z nauką zawodu i pracą, w latach 1942-1944 młody Antoni uczęszczał we Lwowie na tajne komplety z zakresu gimnazjum ogólnokształcącego¹⁷.

Po zdobyciu Lwowa przez wojska sowieckie – Armię Czerwoną, od września 1944 r. został przyjęty do dawnego XI Gimnazjum i Liceum im. Śniadeckich funkcjonującego w ZSRS jako 17. Serednaja Szkoła im. Snova we Lwowie, gdzie uczęszczał jeszcze w trzecim kwartale roku szkolnego 1944/1945¹⁸. Wynika z tego, że w marcu i kwietniu 1945 r. pozostawał we Lwowie, bo wtedy właśnie trwał jeszcze trzeci kwartał nauki w roku szkolnym 1944/1945. Był już wtedy półsierotą, ponieważ w styczniu 1945 r. jego ojca – Mariana Polańskiego de Tarnawa zamordowało NKWD zapewne za przynależność do Armii Krajowej i polski patriotyzm, czyli antysowiecką postawę. Fakt śmierci ojca dla młodego Antoniego nie pozostawał obojętny. Stracił on wraz z swą matką (Anną Polańską) – żywiciela rodziny.

W wyniku ekspatriacji młody, niespełna siedemnastoletni Antoni Polański przyjechał z ZSRS do Polski do Krakowa w kwietniu 1945 r. z rodziną, tj. wraz z matką Anną Polańską, zaledwie kilkumiesięcznym wtedy bratem Janem Bolesławem Polańskim, babcią (matką matki) Marią Jurczyk z d. Adamską i stryjenką (siostrą ojca) Heleną Polańską de Tarnawa (ur. 27 marca 1894 r. we Lwowie, zm. 18 lutego 1993 r. w Krakowie), córką innego Antoniego Polańskiego, seniora i Anny Polańskiej, lwowianką, sanitariuszką-bohaterką walk polsko-bolszewickich z 1920 r., pielęgniarzką¹⁹, która po II wojnie ufundowała swojemu bratankowi, tj. Antoniemu Stanisławowi Polańskiemu, juniorowi – skromne, prywatne stypendium w celu

---

12 Noty na świadectwie szkolnym (1939): „język ruski - bardzo dobrze”. Świadectwa w archiwum rodzinnym w posiadaniu Jana Bolesława Polańskiego w Krakowie.

13 Wg świadectw szkolnych Antoniego Polańskiego zachowanych w archiwum rodzinnym Jana Bolesława Polańskiego w Krakowie.

14 Informacja (2009) o Edwardzie Tomaszewskim por. historia Zespołu Szkół Ekonomicznych im. Stefana Roweckiego w Opolu na stronie <http://www.ekonomik.opole.pl/historia/dyrektorzy.html>

15 Edward Tomaszewski, *Widmo niedźwiedzia. Opowiadanie historyczne z XIV wieku*, nakł. Książnica-Atlas, Lwów 1938, s. 316.

16 Informacja o nauczaniu A. S. Polańskiego przez E. Tomaszewskiego we Lwowie oraz o ich dozgonnej przyjaźni – uzyskana (w 2009 r.) od Urszuli Izabeli Polańskiej, żony A. S. Polańskiego.

17 Informacje w kwestionariuszach osobowych wypełnianych przez A. Polańskiego, por. jegoteczka magisterska w AUJ orazteczki pracownicze w Archiwum Zespołu Szkół Ekonomicznych [d. Technikum Ekonomicznego] w Opolu: Teczka osobowa mgra Antoniego Polańskiego, sygn. nr 23/1965 i Archiwum Liceum Ekonomicznego w Raciborzu: Teczka osobowa mgra Antoniego Polańskiego (bez sygnatury).

18 Wg zaświadczenia Dyrekcji ww. lwowskiej szkoły, podpisanego przez kierownika klasy mgra Konowalskiego, dokument ze zbiorów archiwum rodzinnego w posiadaniu Jana B. Polańskiego w Krakowie.

19 Dokumenty osobiste Heleny Polańskiej de Tarnawa i zdjęcia w posiadaniu autora artykułu, m. in. dokumenty wojskowe i zaświadczenia z pracy zawodowej. Akt zgonu w archiwum rodzinnym w posiadaniu Jana Bolesława Polańskiego w Krakowie.

umożliwienia mu studiów w Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie²⁰. Młody Antoni zamieszkał wraz z babką, matką i bratem w wynajętym lokalu w domku prywatnym w Krakowie przy ul. Prochowej 599²¹, tj. w krakowskiej dzielnicy Azory.

Antoni Stanisław Polański de Tarnawa był represjonowany przez władze komunistyczne – został aresztowany w łapance ulicznej i uwięziony w Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego w Krakowie przy ul. Pomorskiej (przy pl. Inwalidów), prawdopodobnie wiosną 1945 r. (na 24 godziny lub 48 godzin)²². Niewykluczone, że chronologiczny przebieg zdarzeń był nieco inny, tj. że ww. aresztowanie nastąpiło później, tzn. w październiku 1945 r., w wyniku czego młody Polański ujawnił się jako AK-owiec przed Komisją Likwidacyjną²³.

W roku szkolnym 1945 (tzw. skróconym) uczęszczał w Krakowie do VIII Państwowego Liceum i Gimnazjum im. A. Witkowskiego w Krakowie do Klasy dla Dorosłych i uzyskał dnia 28 lipca 1945 r. *Świadectwo ukończenia Gimnazjum Ogólnokształcącego* o treści następującej: „Polański Antoni, religii rzym.-kat. (...) przyjęty do klasy pierwszej w dniu 1 września 1943 ukończył w 1945 r. naukę w zakresie programu przepisanego dla gimnazjum ogólnokształcącego, zorganizowanego na zasadach art. 20 ustawy z dnia 11 marca 1932 o ustroju szkolnictwa (Dz. U. R. P. nr 38 poz. 389) w VIII Państwowym Liceum i Gimnazjum A. Witkowskiego w Krakowie Klasy dla Dorosłych. (...) Kraków 28 lipca 1945. Nr 15” [podpisała m.in. mgr Bronisławska]²⁴. Z kolei Wg świadectwa szkolnego, wydanego na nazwisko Tarnawa-Polański Antoni Stanisław, w następnym roku szkolnym, tj. 1945/46 uczęszczał on do Państwowego Liceum Pedagogicznego Męskiego w Krakowie (dnia 26 czerwca 1946 r. ukończył pierwszą klasę, został promowany do klasy drugiej)²⁵. Równocześnie w latach 1945-1947 uczęszczał do II [Drugiego] Państwowego Liceum Ogólnokształcącego im. św. Jacka w Krakowie [przydominikańskiego]²⁶.

Wg świadectwa maturalnego z dnia 5 lipca 1947 (nr 13), wystawionego na nazwisko Polański Tarnawa Antoni Stanisław „po ukończeniu nauki w Liceum Ogólnokształcącym zdał egzamin dojrzałości według programu wydziału humanistycznego, przed Państwową Komisją Egzaminacyjną, powołaną przez Kuratora Okręgu Szkolnego Krakowskiego - pismem z dnia 1 lipca 1947 nr II 23334/47 w II Państwowym Liceum im. św. Jacka w Krakowie” (Komisji Egzaminacyjnej przewodniczył Roman Jabłoński, członkowie komisji: dr H[alina]. Mrozowska, mgr K. Teodorowicz, T. Pirożyński)²⁷. Wcześniej, dnia 15 listopada 1945 r. zapisał się jako student na Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Jagiellońskiego (kierunek historia). Studia wyższe odbył w latach 1945/1946-1949/1950 w Uniwersytecie Jagiellońskim na Wydziale Humanistycznym, gdzie uzyskał absolutorium (1949) z zakresu historii²⁸. Studiując, słuchał wykładów lub zdawał egzaminy u następujących znanych, polskich

---

20 Wg informacji uzyskanej bezpośrednio od Heleny Polańskiej de Tarnawa (1992) oraz od Urszuli Izabeli Polańskiej (2009) posiadającej tę informację od swego męża Antoniego S. Polańskiego de Tarnawa, beneficjenta stypendium.

21 Ulica Prochowa zmieniła ok. 1949 r. nazwę na ul. Traktorzystów, lecz nr 599 pozostał ten sam (uwaga: numer domu 599 związany był z numerem działki gruntowej, a nie z ilością domów). W okresie III RP jest to ul. Kazimierza Pużaka.

22 Wg relacji brata – Jana Bolesława Polańskiego de Tarnawa (2009).

23 Jednak w Instytucie Pamięci Narodowej w Krakowie autor artykułu nie znalazł (2005) informacji nt. Antoniego S. Polańskiego (brak osobnej teзки w wykazie inwentarzowym).

24 Dokument w archiwum rodzinnym w posiadaniu Jana Bolesława Polańskiego w Krakowie.

25 Dokument tamże.

26 Dokument tamże.

27 Dokument tamże.

uczonych²⁹: dr Henri Bernard, doc. dr Zofia Budkowa, prof. dr Jan Dąbrowski, prof. dr Roman Grodecki, prof. dr Roman Ingarden, prof. dr Władysław Konopczyński, doc. dr Kazimierz Lepszy, doc. dr Sylwiusz Mikucki, dr Józef Mitkowski, prof. dr Henryk Mościcki, dr Halina Mrozowska, dr K. Nowak, doc. dr Krystyna Pieracka, prof. dr Ludwik Piotrowicz, prof. dr Kazimierz Piwarski, prof. dr Władysław Semkowicz, prof. dr J. Sieradzki, prof. dr Witold Taszycki.

Jego osobowość kształtowali zatem znani, przedwojenni uczeni: filozof-fenomenolog Roman Ingarden, znani historycy: Jan Dąbrowski, Roman Grodecki, Władysław Konopczyński, Zofia Kozłowska-Budkowa (mediewistka), Kazimierz Lepszy, Sylwiusz Mikucki, Józef Mitkowski, Henryk Mościcki, Władysław Semkowicz, znani filolodzy: Henri Ludwik Bernard (romanista), Witold Taszycki (językoznawca) itd.

Następnie młody Antoni Polański przystąpił do zdawania magisterskich egzaminów cząstkowych, tj. kolejnych części egzaminu na stopień magistra filozofii z zakresu historii przed Komisją Egzaminów Magisterskich [Wydziału Humanistycznego] UJ³⁰, tj. a) 30 października 1949 r. zdał egzamin z historii średniowiecznej u prof. dra Jana Dąbrowskiego z wynikiem bardzo dobrym; b) 31 stycznia 1950 r. zdał egzamin z historii nowożytnej polskiej i powszechnej u prof. dra Kazimierza Piwarskiego z wynikiem bardzo dobrym; c) 28 lutego 1951 r. zdał egzamin z historii starożytnej z wynikiem bardzo dobrym; d) 27 lutego 1952 r. zdał egzamin z głównych zasad nauk filozoficznych u prof. J. Leszczyńskiego (I Zakład Logiki UJ) z wynikiem dobrym; e) 24 marca 1952 r. zdał egzamin z nauk pomocniczych historii u prof. dra Sylwiusza Mikuckiego (Seminarium i Gabinet Nauk Pomocniczych Historii UJ) z wynikiem dostatecznym. Po przedstawieniu pracy magisterskiej pt. *Mieszko Bolesławowicz* (1952) na ręce prof. dr Adama Bochnaka (Przewodniczącego Komisji Egzaminacyjnej), przesłanej dn. 15 lutego 1952 r. do Przewodniczącego Podkomisji Historycznej prof. dra Jana Dąbrowskiego, a która przyjęta została z wynikiem dobrym, poddał się 29 marca 1952 r. (magisterskiemu) egzaminowi ostatecznemu, jaki złożył przed Komisją Magisterską UJ³¹ z wynikiem dobrym i uzyskał w dniu 29 marca 1952 r., co

---

28 Pełny przebieg studiów A. S. Polańskiego w UJ odtworzono w niniejszym artykule na podstawie akt w Archiwum UJ. Por. Akta Wydziału Prawa UJ, Katalogi studenckie Wydziału Prawa UJ (1945/46-1946/48), *Katalog studentów na rok studiów 1945/1946 skrócony*, studenci Ł-R, sygn. AUJ WP III 82, *Katalog studentów 1946 - skrócony rok studiów*, studenci A-Z, sygn. AUJ WP III 84; *Katalog studentów 1946/47*, studenci M-R, sygn. AUJ WP III 87, *Katalog studentów 1947 skrócony rok studiów*, sygn. AUJ WP III 89, *Katalog studentów 1947/48*, studenci Kaczm - P, sygn. AUJ WP III 91, *Protokoły egzaminów rocznych 1946-1948*, od sygn. AUJ WP III 108 do sygn. AUJ WP III 118, *Kartoteka egzaminów studentów Prawa 1945/46-190/51*, studenci, litery Pn-Py, sygn. AUJ WP III 165. Akta Szkoły Nauk Politycznych przy Wydziale Prawa UJ: *Protokoły indywidualne egzaminów rocznych z roku akad. 1946/47*, sygn. AUJ SNP 29; *Protokoły indywidualne egzaminów rocznych z roku akad. 1947/48*, sygn. AUJ SNP 30; *Ewidencja zbiorcza egzaminów rocznych z poszczególnych przedmiotów z lat 1946-1949*, *Zapiski brulionowe z ocenami*, sygn. AUJ SNP 36; *Ewidencja indywidualnych egzaminów z poszczególnych przedmiotów z lat 1946-1949*; *zapiski brulionowe z ocenami*, sygn. AUJ SNP 37; *Dyplomy ukończenia szkoły z lat 1923-1949, kopie dyplomów i nie podjęte oryginały*, sygn. AUJ SNP 41. Akta Wydziału Humanistycznego UJ, Katalogi studenckie (karty wpisowe do Dziekanatu) Wydziału Humanistycznego UJ, 1945/1946-1949/50: *Katalog studentów*, j.w. 1945/46, sygn. AUJ WHm 142; *Katalog studentów*, j.w. 1946/47, sygn. AUJ WHm 146; *Katalog studentów*, j. w. 1947/48, sygn. AUJ WHm 148; *Katalog studentów*, j. w. 1948/49, sygn. AUJ WHm 151; *Katalog studentów*, j. w. M-Z, 1949/50, sygn. AUJ WHm 155; *Karty rejestracyjne studentów Wydziału Humanistycznego 1945 i 1945/46*, studenci, litera P, sygn. AUJ WHm 171; *Karty ewidencyjne słuchaczy szkół wyższych 1949/50*, studenci, litery N-R, sygn. AUJ WHm 180. Akta Wydziału Historycznego UJ, *Absolwenci. Przedłużenia terminu ukończenia studiów 1951/52, 1952/53 wykazy imienne absolwentów i zaliczenia*, sygn. AUJ WHs 89; *Magisteria i dyplomy X 1951 VII 1953*, sygn. AUJ WHs 91. Akta Komisji Magisterskiej UJ: *Teczka Antoniego Polańskiego w zespole akt Komisji Magisterskiej*, sygn. AUJ Mgr. 56 – Polański Antoni. Praca magisterska Antoniego Polańskiego, pt *Mieszko Bolesławowicz*, Racibórz 1952, s. 36; akta Komisji Magisterskiej, sygn. AUJ KM 57 – Polański Antoni.

29 Nazwiska, stopnie i tytułyuczonych z autopsji wg indeksu Antoniego S. Polańskiego, indeks pochodzi z archiwum rodzinnego w posiadaniu Jana Bolesława Polańskiego w Krakowie.

30 Antoni S. Polański zdawał egzaminy magisterskie wg zasad przedwojennych, tj. wg Rozp. MWRiOP z 26 listopada 1925, nr 13054-IV/25.

zaznaczono w ówczesnym dokumencie, niższy stopień naukowy, tj. stopień magistra filozofii w zakresie historii.

Promotorem pracy magisterskiej był prof. dr Jan Konstanty Dąbrowski³², prorektor UJ, który w swojej *Ocenie pracy ob. Antoniego Polańskiego p. t. Mieszko Bolesławowicz*, napisał 1 marca 1952 r., że: „Autor przepracował krytycznie obfitą stosunkowo literaturę zagadnienia oraz przeprowadził krytykę źródeł[,] usiłując tą drogą wydobyć nowe elementy w tym skomplikowanym zagadnieniu, co mu się w pewnej mierze powiodło. Nie ulega wątpliwości, że autor pozostaje pod wpływem dawniejszych badaczy[,] w szczególności Wojciechowskiego, niemniej jednak przedstawił swoje rozumowanie przekonująco i praca odpowiada wymaganiom pracy magisterskiej z postępem dobrym” (pod ww. *Oceną pracy* podpisał się także prof. Sylwiusz Mikucki).

Dyplom ukończenia studiów wyższych (nr 443/52) na Wydziale Historycznym UJ w zakresie historii, poświadczający uzyskanie stopnia magistra filozofii, wydano z datą 29 marca 1952 r. z podpisem prof. Jana Dąbrowskiego na tym dokumencie.

Równoległe ze studiami historycznymi (1945-1949) Antoni Stanisław Polański de Tarnawa studiował w latach 1945-1947 prawo na Wydziale Prawa UJ, gdzie zaliczył pełne dwa lata studiów. W latach 1946-1948 studiował on także równoległe w dwuletniej Szkole Nauk Politycznych (Wydział Dyplomatyczno-Konsularny [WD-K]) przy Wydziale Prawa UJ, której stał się absolwentem, uzyskując absolutorium w roku 1948 (w Szkole Nauk Politycznych nie nadawano stopni naukowych). Szkoła Nauk Politycznych wydała Antoniemu Polańskiemu zapisane pod stosowną liczbą dziennika (L. dz. 918/48 z 29 września 1948 r.), stosowne zaświadczenie, zamiast dyplomu, podpisane przez prof. Ludwika Ehrlicha, dyrektora SNP UJ i sekretarza SNP UJ mgra Mariana Markowskiego stwierdzające ukończenie Wydziału Dyplomatyczno-Konsularnego w Szkole Nauk Politycznych przy Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego (WD-K SNP przy WP UJ).

Od 1 marca 1951 r. do 14 marca 1951 r. młody Polański był (jako skierowany) na Kursie Ideologicznym, organizowanym przez Centralny Urząd Szkolenia Zawodowego [CUSZ] w Warszawie, który ukończył z wynikiem dobrym. W okresie od 23 lipca 1953 r. do 26 sierpnia 1953 r. w Ośrodku Szkoleniowym Ministerstwa Finansów w Sopocie odbył trwający 228 godzin kurs wyższego stopnia w zakresie ekonomii politycznej³³ i dnia 26 sierpnia 1953 r. złożył przed Komisją Egzaminacyjną Ministerstwa Finansów egzamin z wynikiem ogólnym dobrym. W roku szkolnym 1953/54 uzyskał ponadto dyplom uprawniający do nauczania historii, nauki o Konstytucji oraz ekonomii w szkołach średnich. Dnia 13 grudnia 1954 r. otrzymał z Ministerstwa Oświaty dyplom kwalifikacyjny, uprawniający do nauczania historii w szkołach zawodowych³⁴.

4. Działalność zawodowa

Doświadczenie zawodowe³⁵ miał dość bogate. Będąc we Lwowie, pracował od 1 października 1942 r. do 31 sierpnia 1944 r. wpraw jako uczeń, a po zdaniu egzaminu

³¹ Egzamin odbył się w zasadzie na nowo powołanym Wydziale Historycznym UJ, komisja w składzie: prof. dr Jan Dąbrowski, prof. dr Sylwiusz Mikucki – egzaminatorzy. Formalnie Wydział Humanistyczny UJ już w 1952 r. nie istniał.

³² Jan Konstanty Dąbrowski, ur. 21 grudnia 1890 w Krośnie, zm. 17 lipca 1965 w Krakowie, uczeń profesorów Franciszka Bujaka i Stanisława Krzyżanowskiego, profesor Uniwersytetów Wileńskiego i Jagiellońskiego.

³³ Kurs ten został zatwierdzony przez Ministerstwo Finansów decyzją z dnia 30 lipca 1953 nr Sz. 4004/21/53.

³⁴ Informacje o ww. dalszym kształceniu i doskonaleniu zawodowym zawarte są w dokumentach w dwóch teczkach osobowych Antoniego Polańskiego. Por. jego teczki pracownicze w Archiwum Zespołu Szkół Ekonomicznych [d. Technikum Ekonomicznego] w Opolu: Teczka osobowa mgra Antoniego Polańskiego, sygn. nr 23/1965 i Archiwum Liceum Ekonomicznego w Raciborzu: Teczka osobowa mgra Antoniego Polańskiego (bez sygnatury).

czeladniczego – jako tokarz metalowy w warsztatach tramwajowych Miejskiej Kolei Elektrycznej we Lwowie, gdzie m.in. wraz ze swoim ojcem Marianem Polańskim de Tarnawa w sposób tajny wytwarzał broń dla oddziałów Armii Krajowej Obwodu Lwowskiego³⁶.

Antoni Stanisław Polański po przyjeździe do Polski w kwietniu 1945 r., jak podał w życiorysie³⁷, podjął pracę jako nauczyciel w Szkole Podstawowej nr 11, mieszczącej się podówczas przy ul. św. Sebastiana w Krakowie i w Liceum nr 2, tj. w Liceum św. Jacka w Krakowie (rzymsko-katolickim) i pracował tamże w okresie od 1 września 1946 r. do 31 sierpnia 1948 r.³⁸. Następnie już po ukończeniu Szkoły Nauk Politycznych UJ pracował w okresie od dnia 1 września 1948 r. (oficjalnie od 1 października 1948 r.) do dnia 31 sierpnia 1950 r. jako kontraktowy nauczyciel w II Gimnazjum i Liceum św. Jacka (tzn. w II Państwowej Szkole Ogólnokształcącej stopnia licealnego im. św. Jacka [II Państwowym Liceum Ogólnokształcącym], zamkniętym przez władze komunistyczne w roku szkolnym 1950/1951 w okresie walki z Kościołem) przy ul. Siennej 11 w Krakowie, gdzie uczył historii i nauki o Polsce i świecie współczesnym w klasach VIII-X, w tygodniowym wymiarze – 15 godzin (w roku szkolnym 1948/49) i 20 godzin (w roku szkolnym 1949/50)³⁹.

Od 1 kwietnia 1948 r. do 1 września 1948 r. pracował równolegle jako instruktor żeglarstwa w P[rzysposobieniu]. O[bronny]. „Służba Polsce” (Hufiec Żeglarski) w Krakowie. Podawał w kwestionariuszach⁴⁰, że w latach 1948-1950 był starszym asystentem w Uniwersytecie Jagiellońskim. Wg zaświadczenia z dnia 16 czerwca 1950 r. (dokument pochodzący z archiwum rodzinnego Jana Bolesława Polańskiego): „Instytut Historyczny zaświadcza, że Ob. Polański Antoni w latach 1948/49 i 1949/50 był asystentem w katedrze historii średniowiecznej” (podpis: Kierownik Instytutu Historii UJ doc. Krystyna Pieracka). Brak teczek osobowej (pracowniczej) Antoniego Polańskiego w Archiwum UJ (sygn. S III) nie wyklucza faktu naukowej asystentury A. Polańskiego w UJ (asystent-wolontariusz).

Równocześnie w latach 1948-1950 był on czynnym współpracownikiem Historycznego Ośrodka Metodyczno-Naukowego (Okręgowego Ośrodka Metodyczno-Naukowego Historii) Kuratorium Okręgu Szkolnego w Krakowie, ośrodka istniejącego przy krakowskim ówczesnie III Państwowym Gimnazjum i Liceum im. Jana Sobieskiego. Równolegle w latach 1948-1950 był czynnym współpracownikiem Okręgowego Ośrodka Dydaktyczno-Naukowego Nauki o Polsce i Świecie Współczesnym, istniejącego przy Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego.

---

35 Przebieg kariery zawodowej Antoniego Polańskiego odtworzono na podstawie trzech zachowanych źródeł archiwalnych. Por dokumenty w teczce A. Polańskiego, 1)teczka magisterska w Archiwum UJ, sygn. AUJ KM 56 oraz teczki pracownicze w 20 Archiwum Zespołu Szkół Ekonomicznych [d. Technikum Ekonomicznego] w Opolu: Teczka osobowa mgra Antoniego Polańskiego, sygn. nr 23/1965 i 3) Archiwum Liceum Ekonomicznego w Raciborzu: Teczka osobowa mgra Antoniego Polańskiego (bez sygnatury).

36 W czasie II wojny ojciec Antoniego S. Polańskiego de Tarnawa – Marian Polański de Tarnawa był kierownikiem warsztatów Miejskiej Kolei Elektrycznej „Lwów II” i członkiem konspiracyjnej PPS. Marian Polański był oficerem Armii Krajowej, uczestniczył w Powstaniu Lwowskim w 1944, został zamordowany przez NKWD dnia 23 stycznia 1945 we Lwowie.

37 Por. Archiwum UJ,teczka magisterska Antoniego Polańskiego, sygn. AUJ Mgr 56 – Polański Antoni.

38 Szkoła Podstawowa nr 11 przy ul. Św. Sebastiana w Krakowie funkcjonowała wtedy pod merytoryczną opieką Liceum św. Jacka w Krakowie, tj. kadra nauczycielska była wspólna dla obydwu szkół. Nazwisko Polańskiego wymieniono jest wśród kadry nauczającej 1945-1950; por. Archiwum Państwowe Oddział w Krakowie: [ul. Sienna 16:] Zespół akt Gimnazjum i Liceum św. Jacka w Krakowie 1858-1950, *Zaświadczenia personalne wydane dla byłych nauczycieli gimnazjum św. Jacka 1945-1950*, sygn. AP Kr. GLJ 154. Polański mógł uczyć w szkole podstawowej, nie mając absolutorium ze studiów, natomiast do wykonywania pracy nauczyciela w szkole średniej, tj. tu w liceum, było niezbędne absolutorium ze studiów wyższych.

39 Por. AP Kr. sygn. GLJ 154.

40 Archiwum UJ, sygn. AUJ Mgr. 56 –teczka Polański Antoni.

W związku z zamknięciem w 1950 r. krakowskiego II Państwowego Gimnazjum i Liceum św. Jacka (szkół rzymsko-katolickich), gdzie Antoni S. Polański de Tarnawa pracował jako nauczyciel, od września 1950 r. przeniósł się on z Krakowa do Raciborza na Opolszczyznę (gdzie zamieszkał przy ówczesnej raciborskiej ul. Stalina 6a/5, II piętro).

Moim zdaniem, zapewne przeżył on szok w okresie terroru stalinowskiego i załamał się w momencie likwidacji jego macierzystej szkoły katolickiej w Krakowie (1950 r.), gdzie dotąd pracował. Od tego czasu zachodzi powolna reorientacja postawy Antoniego Polańskiego. Pozostawał nadal wiernym rzymskim katolikiem, regularnie praktykował, uczęszczał na msze św. Nawet w czasach stalinizmu, był człowiekiem wierzącym i praktykującym, wg świadectwa jego żony – Izabeli Urszuli Polańskiej, z którą wziął na początku lat pięćdziesiątych ślub kościelny, następnie ochrzcił dziecko itd.). Jednak podejmował się jednocześnie w latach pięćdziesiątych funkcji i prac zgoła dalekich Kościołowi Rzymskokatolickiemu, związanych z ideologią komunistyczną, przez co stał się, moim zdaniem, postacią kontrowersyjną. Niedawny AK-owiec był świadom, że jego ojca – Mariana Polańskiego zamordowało sowieckie, komunistyczne NKWD (podał to w jednej z późniejszych ankiet w latach pięćdziesiątych), a jednak zaczął swoim nazwiskiem uwiarygadniać poniekąd ideologię komunistyczną, co świadczyć może albo o załamaniu albo o koniunkturalizmie w trudnych czasach komunizmu-stalinizmu (okupacji sowieckiej, rosyjskiej, braku suwerenności Narodu Polskiego). Wskutek tych swoich działań nie jest postacią jednoznaczną. Pracował jako historyk, ukazując polskość piastowskich ziem odzyskanych (Opolszczyzny), co było pozytywną rzeczą w perspektywie edukacyjnej i naukowej. Jednocześnie jednak formalnie przynależał do gremiów różnych organów firmowanych przez partię komunistyczną, co było negatywną rzeczą. Czy przynależność do owych gremiów była ceną, jaką musiał zapłacić za możliwość drukowania swoich dzieł z zakresu historiografii Śląska Opolskiego? Trudno o tym przesądzać. Były to zupełnie inne czasy, niż obecnie, stąd inne możliwości i rozmaite ograniczenia i uwarunkowania.

Do Raciborza przybył z Krakowa wraz z innymi nauczycielami, kolegami ze studiów – Stefanem Paździorą i Ryszardem Doboszem. Pracował w Państwowym Koedukacyjnym Gimnazjum Handlowym, tj. po przemianowaniu i reorganizacji – w Technikum Finansowym Ministerstwa Finansów w Raciborzu przy ul. Gimnazjalnej 3 jako nauczyciel kontraktowy i kierownik wydziału zw. „finanse państwa”. Od 1 września 1950 r. do 31 sierpnia 1954 r., uczył historii (1950/51-53/54), nauki o społeczeństwie (1950/51), nauki o Polsce i świecie współczesnym (1950/51-1951/52), prawoznawstwa (1950/51-1951/52), ekonomii (1950/51-53/54), organizacji gospodarstwa narodowego [organizacji gospodarki narodowej] (1950/51), nauki o Konstytucji (1952/53-1953/54), wizytował także praktyki wakacyjne uczniów (lipiec 1953); pracował w wymiarze pełnego etatu (1950/51 – 24 h/tyg., a od 1 września 1951 r. do 31 sierpnia 1954 r. – 21 h/tyg.).

Równocześnie od października 1950 r. był wykładowcą ekonomii na Wyższym Kursie Nauczycielskim przy Liceum Pedagogicznym w Raciborzu. Równolegle od 1 grudnia 1950 r. do 1 kwietnia 1951 r. pracował jako nauczyciel w Liceum Chemicznym w Raciborzu. Otrzymał w Państwowym Technikum Finansowym w Raciborzu dwumiesięczny tzw. płatny urlop do spraw społeczno-oświatowych i, pracując jeden dzień w tygodniu jako nauczyciel w raciborskim Technikum Finansowym, objął jednocześnie od 1 marca 1951 r. do 30 kwietnia [1 maja] 1951 r. stanowisko instruktora do spraw ideologicznych (wojewódzkiego instruktora szkolenia ideologicznego) w Zarządzie Okręgowym Związku Nauczycielstwa Polskiego w Opolu.

Od 1 stycznia 1952 r. w Okręgowym Ośrodku Kształcenia i Doskonalenia Kadr Pedagogicznych w Opolu został kierownikiem zespołu przedmiotowego Nauki o Polsce i Świecie Współczesnym (Nauki o Polsce i Historii) [Szekcji Historii i Nauki o Polsce i Świecie Współczesnym dla Szkolnictwa Zawodowego], którą to funkcję pełnił w latach 1951/52-

1952/53. Dnia 7 maja 1952 r. Dyrekcja Okręgowa Szkolenia Zawodowego w Opolu mianowała go Przewodniczącym Państwowej Komisji Egzaminacyjnej na rejon Nysy, komisji egzaminującej z zakresu tzw. samokształcenia ideologicznego.

Na polecenie Komitetu Miejskiego PZPR w Raciborzu z października 1953 r., opracowywał *Historię Raciborza*. W latach 1953-1954 „pełnił obowiązki kierownika zespołu nauki o Polsce, historii i geografii gospodarczej w szkołach zawodowych wszystkich typów i branż w powiecie raciborskim i głubczyckim”⁴¹. Antoni S. Polański był dyrektorem Technikum Mechanicznego w Raciborzu od 1 września 1954 r. do 30 września 1958 r. (Technikum Mechaniczne Ministerstwa Przemysłu Rolnego i Spożywczego 1954/55-1956/57; Technikum Mechaniczne Ministerstwa Oświaty 1957/58). Równoległe ponadto pracował w Technikum Ekonomicznym w Raciborzu jako nauczyciel historii (ponownie) od 1 września 1958 r. do 31 sierpnia 1960 r. w niepełnym wymiarze godzin (w 1958/59 – 2h/tyg.; 1959/60 – 6 h/tyg.).

W roku szkolnym 1958/1959 przeniósł się wraz z rodziną do Opolą, gdzie zamieszkał przy ul. Bończyka 3 m. 7. Od dnia 1 października 1958 r. do 1 grudnia 1959 r. pracował w Kuratorium Okręgu Szkolnego Opolskiego na stanowisku kierownika Oddziału S[zkolnictwa]. Z[awodowego].

Od dnia 1 grudnia 1959 r. do 31 sierpnia 1961 r. pracował w Komitecie Wojewódzkim Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Opolu jako kierownik Referatu Historii Partii. Swoją karierę zawodową w KW PZPR w Opolu zakończył w randze kierownika Wydziału Oświatowego KW PZPR i Naczelnika Oddziału Szkół Zawodowych Kuratorium Okręgu Szkolnego Opolskiego. Równoległe pracował w Zakładzie Doskonalenia Rzemiosła (Szkołe) w Opolu od 1 grudnia 1959 r. do 17 maja 1961 r. (obecnie – Wojewódzki Zakład Doskonalenia Zawodowego w Opolu przy ul. Małopolskiej 18), gdzie pełnił funkcję dyrektora (szkoły), prowadząc wieczorowo osobiście liczne kursy dla dorosłych (kursy z zakresu programu szkoły średniej – zapewne chodziło o przygotowanie do matury z obowiązujących ich przedmiotów nauczania, głównie, jak można wnioskować, chodziło o ‘historię’ i ‘naukę o Polsce i świecie współczesnym’).

Od dnia 1 stycznia 1960 r. do 28 grudnia 1965 r. (tj. do swojej przedwczesnej śmierci) był zatrudniony w Technikum Ekonomicznym w Opolu przy ul. Kościuszki 43 na stanowisku nauczyciela historii oraz przedmiotu ‘nauka o Polsce i świecie współczesnym’, przy czym w okresie 1 stycznia 1960 r. – 31 sierpnia 1961 r. przebywał na urlopie bezpłatnym dla pracowników oświatowych (pełnił w tym czasie inne ww. funkcje zawodowe).

Od 1 września 1961 r. do 31 sierpnia 1962 r. pełnił funkcję kierownika sekcji historii w Okręgowym Ośrodku Metodycznym w Opolu [obecnie Wojewódzki Ośrodek Metodyczny przy ul. Dubois 36], będąc jednocześnie na etacie nauczyciela w Technikum Ekonomicznym (ustawowo, jako metodyk, prowadząc lekcje w Technikum Ekonomicznym w niepełnym wymiarze godzin). W pełnym wymiarze godzin w charakterze nauczyciela historii pracował w Technikum Ekonomicznym w Opolu od 1 września 1962 r. do 28 grudnia 1965 r. (tj. do swojej śmierci w wieku 37-miu lat). Był zastępcą przewodniczącego Komitetu Organizacyjnego Obchodu Dwudziestolecia Technikum Ekonomicznego w Opolu 17-18 września 1965 i redagował z tej okazji specjalną broszurę.

Wg świadectwa świadka epoki, mgra Adama Dobosiewicza, emerytowanego nauczyciela chemii z Technikum Ekonomicznego w Opolu: „Mgr Antoni Polański posiadał rozległą wiedzę historyczną i umiał ją w sposób atrakcyjny przekazać. (...) Uczniowie wraz z nauczycielem (...) »przeżywali historię na nowo«. Sądzę, że lekcje historii prowadzone przez mgr. Antoniego Polańskiego, były dla młodzieży przyjemnością i za to był on przez młodzież

---

41 Zaświadczenie Dyrekcji raciborskiej szkoły podpisane przez mgra Józefa Kubicę 3 listopada 1958, dokument z archiwum Jana Bolesława Polańskiego.

lubiany. (...) Mgr Antoni Polański był człowiekiem prawym, bardzo przyjacielskim, powszechnie lubianym i jego nagłe odejście nappełniło nas żalem i smutkiem”⁴².

Antoni S. Polański organizował konferencje (np. 7 września 1962 r.) z kierownikami powiatowych ognisk metodycznych historii i Wojewódzkich Organizacji Partyjnych. Organizował wycieczki dla młodzieży, podczas których był przewodnikiem np. w roku szkolnym 1964/65 do Wisły, Pszczyny i Cieszyna. Posiadał biegłą znajomość języka rosyjskiego i ukraińskiego, słabą – niemieckiego, łaciny i czeskiego (jak wynika z jego ankiet personalnych). W ramach przydziału wojskowego LWP był szeregowcem (Okręg Koźle), a od 1959 r. sierżantem-podchorążym, podoficerem rezerwy (Okręg Opole).

5. Twórczość naukowa i publicystyczna (popularnonaukowa)

Twórczość naukową i publicystyczną (popularnonaukową) z zakresu historii przejawiał w postaci publikacji na przełomie lat 50. i 60. XX w. Poza własną, samodzielną książką historyczną pt. *Racibórz i okolice* (1955), jest współautorem *Przewodnika po wystawie rolniczej* (1955), współautorem (wraz z drem Józefem Gruszką) broszury pt. *Ziemia raciborska wczoraj i dziś. Przewodnik po wystawie zorganizowanej z okazji 10-lecia Polski Ludowej* (1955), współautorem (wraz z Alojzym Obornym), książki pt. *Ziemia Raciborska. Informator* (1958). Publikował teksty historyczne w „Trybunie Opolskiej”, „Głosie Ziemi Raciborskiej”, „Kalendarzu Opolskim” (mutacji „Kalendarza Śląskiego”), „Kwartalniku Opolskim”, „Biuletynie Nauczyciela Opolskiego”. W sumie za swego krótkiego życia opublikował ok. 20 artykułów, głównie na temat dziejów Raciborza (spis dzieł zob. bibliografia): *W rocznicę wyzwolenia Raciborza*, (1954), *Z przeszłości Ziemi Raciborskiej* (1954), *Raciborski kalendarz historyczny* (w 7 odcinkach, 1955), w ramach własnego cyklu *Dzieje miasta Raciborza* wydrukował kilka artykułów: *W zamierzchłych czasach, Powstanie Raciborza, Gród nad Odrą* (1955), ponadto: *Bunty chłopskie w powiecie raciborskim* (1957), *Z dziejów zamku będzińskiego* (1957), *Krótki zarys dziejów miasta Raciborza* (1958), *Oświata i kultura polska w Raciborzu* (1960), *Niektóre uwagi o początkach Państwa Polskiego*, (1960), *Szkolnictwo zawodowe*, (współautor artykułu: Jan Zembaty, 1961), *Zarys historii szkoły*, [dot. Technikum Ekonomicznego w Opolu] (1965). Podawał w swoim *dossier*, że jest autorem nast. prac (artykułów): *Pradzieje Ziemi Raciborskiej* (1958), *Szkolnictwo raciborskie od XIII do XV wieku* (1958), *Szkolnictwo raciborskie od XIII do XX wieku* (1960), lecz prac tych nie odnaleziono, tj. brak informacji o ich faktycznej publikacji (autor niniejszego artykułu tekstów tych nie znalazł). Jego oryginalna praca magisterska z mediewistyki pt. *Mieszko Bolesławowicz* pozostaje do dziś w maszynopisie w Archiwum UJ oraz w archiwum rodzinnym. Antoni S. Polański wchodził w latach 1959-1962 w skład Rady Redakcyjnej „Biuletynu Nauczyciela Opolskiego” a w 1963 r. w skład Rady Redakcyjnej „Kwartalnika Nauczyciela Opolskiego” [periodyk ten zmienił pierwszy człon nazwy od 1963 r. z „Biuletynu” na „Kwartalnik”].

Moim zdaniem, obecnie, na początku XXI w. w okresie silnej stymulacji przez środowiska proniemieckie – tzw. ruchu autonomii Śląska i prób sztucznego tworzenia *ad hoc* tzw. „narodu śląskiego”⁴³ z *de facto* rdzennie polskich Ślązaków, tj. z autochtonicznej ludności polskiej, mówiącej kilkunastoma różnymi gwarami śląskimi, będącymi odmianą polskich dialektów, z polską gramatyką, fonetyką, składnią i leksyką, dobrze osadzone w źródłach pisarstwo historyczne Antoniego Stanisława Polańskiego de Tarnawa z lat 50. i 60. XX w. ukazuje się dziś w nowym świetle (nowym kontekście historycznym), jako rezerwuuar celnych argumentów historiograficznych na rzecz odwiecznej polskości Śląska Górnego i Opolskiego i obala pewne mity niemieckie, powielane przez współczesnych separatystów

---

42 List mgra Adama Dobosiewicza (Opole) do dra Marka Mariusza Tytko, bez daty [z 2008 r.].

śląskich (ich tekst z 2014 r. cytowany obszernie w przypisie). W innym miejscu należałoby wyłożyć główne argumenty historiograficzne Polańskiego na rzecz tysiącletniej polskości Śląska.

Edukacyjny walor jego pisarstwa historycznego nie ulega wątpliwości. Przy czytaniu jego tekstów dziś należy jednak od meritum spraw oddzielić pewne treści wtórne narzucone mu wówczas przez ówczesnych wydawców lub cenzurę (świadełstwo epoki), aby mogły ukazać się w ogóle drukiem jego dzieła. Tak była wysoka cena jego funkcjonowania w oficjalnym obiegu naukowym i popularnym, innych możliwości wydawniczych wówczas w komunistycznej Polsce nie miał, aby szerzyć ugruntowaną historycznie polskość i polską świadomość patriotyczną na Śląsku.

---

43 Zob. Druk nr 2699, Warszawa, 27 sierpnia 2014 r. SEJM RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ VII kadencja. Treść Wniosku: „Panie i Panowie Posłowie na Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. Uprzejmie przekazuję wniesiony, na podstawie art. 118 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz art. 2 i art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 24 czerwca 1999 r. o wykonywaniu inicjatywy ustawodawczej przez obywateli, a także na podstawie art. 32 ust. 1 regulaminu Sejmu, obywatelski projekt ustawy - o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, a także niektórych innych ustaw. Projekt ustawy został wniesiony zgodnie z postanowieniami art. 7 ust. 2, art. 9 ust. 2 oraz art. 10 ust. 2 ustawy o wykonywaniu inicjatywy ustawodawczej przez obywateli. Do reprezentowania Komitetu Inicjatywy Ustawodawczej – na podstawie art. 14 ust. 1 ustawy o wykonywaniu inicjatywy ustawodawczej przez obywateli – został wskazany Pan Zbigniew Kadłubek. // MARSZAŁEK SEJMU (-) Ewa Kopacz . Projekt Katowice 7 kwietnia 2014 r. Ustawa z dnia ... o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, a także niektórych innych ustaw Art. 1. W ustawie z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz. U. z dnia 31 stycznia 2005 r., z późn. zm.) wprowadza się następujące zmiany: 1) W art. 2 ust. 4 otrzymuje brzmienie: Za mniejszości etniczne uznaje się następujące mniejszości: 1) karaïmską; 2) łemkowską; 3) romską; 4) śląską; 5) tatarską. 2) art. 24 ust. 1 pkt. 2 otrzymuje brzmienie: 2) przedstawiciele mniejszości w liczbie: a) dwóch przedstawicieli mniejszości białoruskiej, b) jeden przedstawiciel mniejszości czeskiej, c) dwóch przedstawicieli mniejszości litewskiej, d) dwóch przedstawicieli mniejszości niemieckiej, e) jeden przedstawiciel mniejszości ormiańskiej, t) jeden przedstawiciel mniejszości rosyjskiej, g) jeden przedstawiciel mniejszości słowackiej, h) dwóch przedstawicieli mniejszości ukraińskiej, i) jeden przedstawiciel mniejszości żydowskiej, j) jeden przedstawiciel mniejszości karaïmskiej, k) dwóch przedstawicieli mniejszości łemkowskiej, l) dwóch przedstawicieli mniejszości romskiej, m) dwóch przedstawicieli mniejszości śląskiej, n) jeden przedstawiciel mniejszości tatarskiej; Art. 2. Ustawa wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 2016 roku. UZASADNIENIE. Celem nowelizacji ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, a także niektórych innych ustaw jest nadanie społeczności Ślązaków statusu mniejszości etnicznej. Cel ten realizuje zmiana pierwsza w artykule 1 proponowanej nowelizacji, która stanowi o wpisaniu tej grupy etnicznej w treść art. 2 ust. 4 nowelizowanej ustawy. Ze zmianą tą koresponduje propozycja zmiany w składzie Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych. Zmiana druga w artykule 1 dodaje do art. 24 ust. 1 pkt. 2 ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym zawiera zapis poszerzający liczebność Komisji Wspólnej o dwóch przedstawicieli mniejszości etnicznej śląskiej. W przypadku wejścia w życie proponowanych niniejszy projektem zmian konieczne będzie rozszerzenie o kolejną mniejszość etniczną objętą ochroną zobowiązania Rzeczypospolitej złożonego w odniesieniu do Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych którą Rzeczpospolita Polska ratyfikowała jako członek Rady Europy. W polskim prawodawstwie za mniejszość etniczną uznaje się grupę obywateli polskich, która spełnia łącznie następujące warunki: 1) jest mniej liczna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej; 2) w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją; 3) dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji; 4) ma świadomość własnej historycznej wspólnoty etnicznej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę; 5) jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat; 6) nie utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie. W 2011 r. podczas polskiego Narodowego Spisu Powszechnego, narodowość śląską zadeklarowało 847 000 osób, w tym 376 tys. osób zadeklarowało ją jako jedyną narodowość, 436 tys. osób jako identyfikację pierwszą, a 411 tys. jako identyfikację drugą. Byli to obywatele polscy zamieszkali głównie w województwach śląskim i opolskim, czyli na terenach, na których Ślązacy są ludnością autochtoniczną od dziesiątek pokoleń. Jest więc to społeczność mniej liczna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej. Część terenów rdzennie zamieszkałych przez tę ludność znajduje się obecnie w Republice Czeskiej, gdzie w roku 2011 narodowość śląską zadeklarowało 12 231 osób, z tego najwięcej w kraju morawsko-śląskim. Diasporę śląską znajduje się w wielu krajach świata, głównie w Niemczech i USA, gdzie w Stanie Texas kilka miejscowości wokół miasteczka Cestohova rozbrzmiewa od 150 lat śląszczyzną spod Opola Podwaliny dzisiejszej śląskiej wspólnoty etnicznej stworzyły plemiona śląskie z grupy plemion zachodniosłowiańskich, które w V wieku zajęły dorzecze środkowej i górnej Odry, opuszczone przez wcześniej gospodarujących tu Celtów i Germanów. O istnieniu śląskiej organizacji plemiennnej w VIII wieku świadczy wspólny ośrodek kultu na szczycie góry Ślęża w Sudetach oraz wał obronny oddzielający Śląsk od mieszkających na zachód Serbów Łużyckich. Plemienne państewko Ślązaków było pierwszym krokiem do utworzenia prawdziwego państwa narodowego, jednak w końcu IX wieku zostało ono podporządkowane państwu Wielkomorawskiemu, a przez większość X wieku Królestwu Czech. Ślązacy przyjmowali chrzest z rąk misjonarzy kierowanych z Czech i Moraw na ich ziemię przez świętych braci Cyryla i Metodego. Pod koniec X wieku władca Polan Mieszko I odebrał Śląsk Czechom. Tak rozpoczęło się 300 lat wspólnej śląsko-polskiej historii. Właściwie była to historia śląsko-piastowska. Piastowie jako ród wywodzący się od Mieszka I byli Polanami sprawującymi władzę nad podbitymi

6. Działalność społeczna, niepodległościowa i harcerska

W latach 1936-1939 był członkiem przedwojennego Związku Harcerstwa Polskiego (wraz z Ryszardem Grzeszczukiem w zastępie zuchów im. Kilińskiego) we Lwowie (członek zastępu). Jako harcerz-ochotnik uczestniczył w obronie Lwowa we wrześniu 1939 r. (aprowizacja – z narażeniem życia pod ostrzałem, w trakcie bombardowań dostarczał na front posiłki walczącym obrońcom Lwowa, m. in. swojemu ojcu – Marianowi; młody Antoni przeżył, gdy obok niego wybuchła bomba). W okresie II wojny należał do tajnych struktur Polskiego Państwa Podziemnego i konspiracyjnego harcerstwa. Działal w Lwowie i jego okolicach w latach 1940-44 w ramach „Szarych Szeregów”, początkowo w drużynach

---

plemionami słowiańskimi. W XII, w czasach rozbitcia dzielnicowego w Polsce, Piastowie śląscy stali się samodzielnymi książętami, stopniowo przechodzącymi pod zwierzchnictwo korony Czeskiej. Proces ten ostatecznie zakończył się w połowie XIV gdy w wyniku wojen z Czechami król polski Kazimierz Wielki w imieniu Królestwa Polskiego zrzekł się roszczeń do Śląska. W koronie czeskiej, przez cały czas *je*) zwierzchnictwa nad ziemią śląską, to jest aż do połowy XVIII w. działał Książęcy Sejm Śląski, który był zgromadzeniem stanowym księstw śląskich podległych zwierzchniej władzy króla czeskiego. Był praktycznym wyrazem autonomii i konsolidacji ówczesnego Śląska i jest porównywalny z sejmikami nowożytnych terytoriów i państw. Ślązacy, jako społeczność nie byli w tym czasie dobrze postrzegani przez polskich sąsiadów zapewne z powodu wielkiego wpływu politycznego, jaki wywierali na poszczególne dzielnice Polski, aż do czasu Jagiellonów. Tak opisuje to Jan Długosz w swej XV -wiecznej kronice: „Żaden naród sąsiadujący z królestwem Polskim nie jest bardziej zawistny i wrogi Polakom od Ślązaków”. Czasy Piastów Śląskich owocują rozkwitem ich ziem, głównie poprzez wpływ osadnictwa z terenu dzisiejszych Niemiec. Na Śląsku zjawiskiem normalnym była egzystencja "obok siebie" i "ze sobą" kilku języków i wyznań. Jest to okres asymilacji elementów kultury i języka czeskiego, polskiego i niemieckiego z rdzenną etniczną kulturą Ślązaków. Słyszymy to do dziś w śląskiej mowie i znajdujemy w śląskim obyczaju. Na ten okres przypada również rozwój szczególnego poczucia przynależności terytorialnej. Ślązacy czuli się przedstawicielami jednej nacji. Punkt odniesienia dla ich tożsamości stanowiła ich śląska ziemia. Stołeczny Wrocław był metropolią oddziałującą na ten rozległy teren. Tutaj obradowali książęta i stany całego Śląska, broniąc interesów kraju. Dzięki wsparciu książąt i stanów zaczęto się zajmować naukowo historią regionu. W granicach Śląska istniało zróżnicowane, lecz powszechne poczucie przynależności do jednej wspólnoty kulturowej, rozumianej przez współczesnych jako narodowość śląska. Tak opisuje to Julius Ruggieri, wysłannik papieski w XVI wieku: „Mają oni (Ślązacy) niewypowiedzianą łatwość uczenia się języków i przyjmowania zwyczajów innych narodów. Mimo to jednak wysoko cenią, co tylko jest narodowym, są po większej części wielkimi miłośnikami samych siebie”. Przykład jednoznacznego wyrażania swej śląskiej narodowości znajdujemy u Anzelma Ephorinus'a (Anzelma Eforinusa) XVI-wiecznego śląskiego humanisty i lekarza, który urodził się w Mirsku nad Kwisną na Dolnym Śląsku, na granicy Łużyc. W Padwie otrzymał on tytuł doktora medycyny. Następnie został mianowany pierwszym lekarzem miasta Krakowa. Wykładał dialektykę i logikę na Akademii Krakowskiej. Korespondował z Erazmem z Rotterdamu który, wielokrotnie zwracał się do niego jak do Polaka, na co Anzelm, podpisując się w liście, napisał: "Anselmus Ephorinus, Silesius non Polonus" ("Anzelm Eforyn, Ślązak nie Polak"). W XVI w. Korona Czech, a wraz z nią księstwa śląskie przeszły w ręce rodu Habsburgów. W wyniku przegranej wojny prusko-austriackiej Śląsk w roku 1763 w znacznej części przeszedł w skład Królestwa Prus. Pod władzą rodziny cesarskiej pozostały śląskie księstwa: nyskie, opawskie, karniowskie i cieszyńskie, z których utworzono Księstwo Górne i Dolne Śląska ze stolicą w Opawie. W 1849 roku nadano temu księstwu rzeczywisty status Kraju Koronnego Cesarstwa Austrii z 30 osobowym Sejmem (Schlesische Landtag) w Opawie. Od roku 1861 funkcjonowało ono jako region autonomiczny z własnym śląskim rządem krajowym, aż do upadku Cesarstwa tj. do roku 1918. Śląsk Pruski nie cieszył się taką autonomią. Był on na wzór wcielonej do Prus polskiej Wielkopolski miejscem systemowej kolonizacji niemieckiej i obszarem germanizacji w zakresie działalności wszelkich względów, kościołów i szkół, łącznie z nauką zawodu. Przeciwni temu Ślązacy częściowo zaczęli identyfikować swoją kulturę i słowiański język z kulturą i mową polską. Pamiętajmy, że język śląski nie funkcjonował wtedy w formule administracyjnej, religijnej, czy literackiej. Nikt nie nauczał też historii Śląska i Ślązaków. Tak więc na Śląsku Pruskim, a później niemieckim, polskość wydawała się być jedyną alternatywą dla niemieckości, do której przymuszano Ślązaków. Stało się to podatnym gruntem dla krzewicieli idei polskości Śląska, którzy roztaczali wizję wolności kulturowej i lepszego standardu życia Ludu Śląskiego w mitycznej, bo nie istniejącej przeciw wówczas, Polsce. Działania tego rodzaju budziły jednak sprzeciw niektórych polskich patriotów, między innymi Arcybiskupa Prymasa Polski księdza Floriana Stablewskiego, który oświadczał ze zrozumieniem: "Potępiam propagandę polską na Górnym Śląsku, bo z tej dzielnicy, oddzielonej na podstawie prawno-państwowej przez pięć czy sześć stuleci od Polski, a zatem w czasie, w którym uczucia narodowego w naszym rozumieniu w ogóle nie było, rozbudzenie tego uczucia nie ma w dobie dzisiejszej żadnego usprawiedliwienia." Mimo niemieckiej presji i polskiej agitacji ruch narodowy śląski zdołał ujawnić się w Prusach w czasie Wiosny Ludów. Hasło stworzenia Ligi Śląskiej popierającej narodowość śląską zostało wysunięte publicznie przez malarza i poetę Jana Gajdę, który opublikował swą "Odezwę do ludu górnośląskiego" 7 kwietnia 1849 roku na łamach polskojęzycznego "Dziennika Górnośląskiego" w Bytomiu. Inaczej było w otwartym na wielonarodowościowy skład państwa Cesarstwie Austriackim. W czasie Wiosny Ludów miały tu miejsce ogromne zmiany społeczno-polityczne, jak również silne ruchy narodowyzwoleńcze, m.in. czeskie, polskie, śląskie i tzw. wszechniemieckie. Wydarzenia te zmusiły Austrię m.in. do uznania równouprawnienia wszystkich narodów Cesarstwa. Na tej fali w roku 1848 powstał Związek Ślązaków Austriackich opowiadający się za zjednoczeniem austriackiego i pruskiego Śląska, jako samodzielnego państwa w ramach Związku Niemieckiego oraz za odrębnością narodową Ślązaków. Działania tej organizacji doprowadziły do usamodzielnienia Kraju

młodszoharcerskich: „Zawiszacy” („Zawiszowcy”, „Zawiszaki”), uczestnicząc w małym sabotażu, a od 1942-1945 działał w ramach Armii Krajowej (14-ty Pułk Ułanów AK, 2 grupa (zgrupowanie) majora „Druży” [vel „Draży”). Wg zachowanego maszynopisu: „14 p. uł. w zgrupowaniu majora »DRAŻY«. Występował pod ps. »SAMBOR«. W tym czasie trzykrotnie ranny w nogę, rękę i głowę. Bierze udział w dywersji kolejowej, małym sabotażu, w bitwie pod Hołoskiem i w powstaniu we Lwowie (Powstanie w 1944 r.). W tymże roku kończy szkołę podchorążych piechoty i składa egzamin w zakresie wyszkolenia dowódców plutonu. W 1944 zostaje mianowany sierżantem podchorążym przez D-[owódtz]wo Obszaru AK Lwów. Jego ojciec – Marian był oficerem ruchu oporu. [dopisek odręczny: zamordowany przez NKWD w 1945 r.]” (oryginalny dokument wystawiony przez „ZBOWiD Zarz[ąd].

Koronnego Księstwo Górno i Dolnego Śląska, zwanego Księstwo Śląskie. Państwo to wchodziło w skład Cesarstwa, na równych zasadach jak np. Królestwo Czech, Margrabstwo Moraw, czy Królestwo Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim i Księstwami Oświęcimskim i Zatorskim. Księstwo posiadało własny Śląski Sejm Krajowy i autonomię w sprawach wewnętrznych realizowaną przez Rząd Krajowy. Przetrwowało ono do końca Cesarstwa to jest do roku 1918. Początkowo używano w księstwie języka polskiego jako języka urzędowego, gdyż nie istniał skodyfikowany język śląski. Nie używano też języka czeskiego, gdyż Czechy dążyły w tym czasie do wcielenia Śląska i Moraw w skład Kraju Koronnego Królestwo Czech. Ostatecznie w 1851 roku uznano za urzędowy język niemiecki, gdyż w ocenie władz centralnych Cesarstwa: „Języki polski i czeski, nie są na Śląsku w ogóle używane, natomiast będący w użyciu, nieco podobny do polskiego, dialekt ludowy wasserpolańskisch, nie nadaje się na język urzędowy”. Zwartą społeczność księstwa stanowili zgodnie żyjący w symbiozie Ślązacy tak o germańskim, jak i o słowiańskim rodowodzie. Tak ilustruje to ich wystąpienie z roku 1861 z Klimkowie: "My podpisani niemieccy Ślązacy zagłosujemy przeciwko związkowi z Czechami. Gdyby Czesi z królestwa próbowali nas na siłę wcielić do ich wyżsionego związku, to im przeciwstawimy nie tylko nasze niemieckie usposobienie, ale i czyny. Także i my podpisani Ślązacy pochodzenia słowiańskiego, słusznie zagłosujemy, że z niemieckimi Ślązakami chcemy żyć we wspólnocie, jako bracia, a o wspólnocie z Czechami nie chcemy słyszeć. (...)My żadnych przedstawicieli na Zjazd Słowiański nie wyślemy. Kto tam ogłosi się przedstawicielem Śląska, będzie uznany za nadętego głupka i uzurpatora. Nie chcemy podziałów na naszym Śląsku, ale miłość i jedność, jako między braćmi jednej matki. Jesteśmy dalecy od propagowania niechęci do Niemców. Chcemy wraz z nimi mieć wspólne widoki na przyszłość, ale nie w zjednoczeniu z zaślepionymi Czechami pod wodzą rosyjskiego bata." Tu wyjaśnienie, że dążący do emancypacji Czesi szukali wsparcia Rosji w opozycji do Austrii. Po I-wszej Wojnie Światowej przyszłość Śląska rozegrały między sobą Niemcy i odradzająca się Polska. Podczas międzynarodowych rozmów padały postulaty utworzenia niepodległego państwa śląskiego. Pomysły te, choć początkowo spotkały się z zainteresowaniem Komisji Międzysojuszniczej, upadły na skutek protestów Francji. Ostatecznie nie dopuszczono nawet do tego by wśród pytań plebiscytowych pojawiła się opcja państwa śląskiego. Ze strony śląskiej idee niepodległościowo-narodowe reprezentowała przede wszystkim Śląska Partia Ludowa Józefa Koźdonia, założona na terenie Księstwa Śląskiego w Austro-Węgrzech w 1909 r., która wraz z gronem sympatyków skupionych w Związku Ślązaków stanowiła grupę około 100 tysięcy osób. Ugrupowania te współpracowały z Ewaldem Lataczem, liderem Związku Górnos Ślązaków założonego w 1919 r. w Bytomiu. Związek stojąc na stanowisku odrębności narodowej Górnos Ślązaków, postulował utworzenie niepodległej, neutralnej Republiki Górnos Śląskiej, osiągając w roku 1921 liczbę około pół miliona członków. W okresie międzywojennym, uznania narodowości śląskiej, jako mniejszości narodowej lub etnicznej, domagał się, działający w latach 1925-1934 w granicach Polski, Związek Obrony Górnos Ślązaków, posiadający ok. 10 000 członków i zwolenników. Według Wojciecha Korfantego, w okresie międzywojennym 113 ludności w polskiej części Górnego Śląska nie miała skryształizowanej świadomości polskiej lub niemieckiej i określała się po prostu jako Ślązacy. Niektórzy, którzy wcześniej popierali Polskę, rozczarowani polityką polskich władz nieradko akcentowali swoją śląskość lub niemieckość. Natomiast o sytuacji w niemieckiej części Górnego Śląska w okresie międzywojennym donosił polski konsul w Bytomiu - Aleksander Szczepański, który w swym raporcie dla władz Rzeczypospolitej Polskiej, stwierdził: "daje się tu zauważyć wzmoczenie się pojęcia "Górnos Ślązak" jako narodowość". W wyniku trzech powstań śląskich w roku 1922 niewielki wschodni skrawek Śląska został włączony do Polski, co z formalnego punktu widzenia można uznać za fakt powrotu po 600 latach historii Śląska w obszar historii Polski. Jednak pełny powrót Śląska do Polski datuje się od 1945 r. i jest efektem nowego podziału Europy po upadku III Rzeszy. Ze względu na szacunek dla naturalnej wielonarodowościowej specyfiki społeczności Ślązaków, którą tworzyli głównie Słowianie - Ślónzoki oraz Germanie - Oberschlesier utworzono w Państwie Polskim autonomiczne Województwo Śląskie ze stolicą w Katowicach, z własnym skarbem i 48 osobowym Sejmem Śląskim jako władzą ustawodawczą o szerokich kompetencjach oraz ze Śląską Radą Wojewódzką jako władzą wykonawczą. W Polsce okresu międzywojennego zarówno poszczególni politycy, jak i władze państwowe prowadziły różnorodne działania tłumiące poczucie tożsamości narodowej wśród społeczności etnicznie niepolskich zamieszkałych na terenie Rzeczypospolitej. Dotyczyło to głównie obszaru edukacji i administracji państwowej. Sprzeciwiali się temu niektórzy intelektualiści. Należał do nich między innymi warszawski slawista Jan Niecisław Baudouin de Courtenay, który krytykował polonizację Kaszubów, Ślązaków i Białorusinów, porównując ją z rusyfikacją Polaków przez władze carskie. W czasach III Rzeszy w spisie narodowym w roku 1940 w rejencji katowickiej prowincji Śląsk narodowość śląską zadeklarowało 157.057 osób (6, 78%), natomiast język śląski - 288.445 (12,45%). Jednak w spisie tym „narodowość ślązacką" (Slonzaken Volk) można było deklarować wyłącznie na terenie Śląska Cieszyńskiego, natomiast około 400-500 tys. respondentów z dawnego pruskiego Górnego Śląska, którzy w rubryce narodowość podali "Górnos Ślązak" (Oberschlesier) przypisano do kategorii: narodowość niemiecka. Podzielono również kategorię językową, cieszyńscy Ślązacy mogli deklarować język "ślązacki" (Slonzakisch)- 184 tys. deklaracji, a Górnos Ślązacy- język "wasserpolańskisch" (co w oczywisty sposób miało zniechęcać i

Sto[eczny]. Warszawski, Zespół Środowisk Akowskich”) [bez pieczęci, bez podpisu, bez daty, oryginalny dokument z symbolem pięści z wpisaną literą „P” z kotwicą]⁴⁴.

Za walkę o niepodległość Polski Antoni Stanisław Polański de Tarnawa był trzykrotnie odznaczany w 1944 r. przez Dowództwo Armii Krajowej Obwodu (Obszaru) Lwów (dwukrotnie Krzyżem Walecznych I oraz II, w dniu 16 maja 1944 r. oraz *Virtuti Militari* V Klasy, dnia 24 lipca 1944 r.). Awans na sierżanta podchorążego otrzymał 16 maja 1944 r. Po przyjeździe do Krakowa ujawnił się 14 października 1945 r. przed Komisją Likwidacyjną byłej Armii Krajowej Obszar Południowy Okręg Krakowski. Wydano mu zaświadczenie o następującej treści: „Ob. sierżant-podchorąży Antoni Sambor-Polański - odznaczony Krzyżem Walecznych po raz pierwszy i drugi oraz Orderem *Virtuti Militari* V klasy[,] członek b. Armii

---

zniechęcało do takiej deklaracji) - zaledwie 104 tys. Również po zakończeniu II Wojny Światowej dostrzegano odrębność narodową Ślązaków. W sporządzonej przez polskie władze wiosną 1945 roku ankiecie ludności pokaźną grupę stanowiły osoby wpisujące do ankiety narodowość górnośląską, np. w Zabrze 22% mieszkańców. Według raportu milicji w Strzelcach Opolskich aż 50% ludności miejscowej uważało siebie za Górnoślązaków, czyli ani Niemców, ani Polaków. Z Opola informowano, że: "Ludność miejscowa nieraz akcentuje, że czuje się nie Polakami, a tylko Ślązakami. Określenie "Polak" stosuje tylko w odniesieniu do ludności napływowej". Władze polskie identyfikowały śląski regionalizm z separatyzmem i obawiały się go. Już od 1945 starano się unikać określeń "Polak i Ślązak", używanych dla przeciwstawiania sobie ludności napływowej i miejscowej. Wojewoda Śląski Aleksander Zawadzki w maju 1945 stwierdził: "Na zawsze skończył się okres traktowania Ślązaków jako narodowość odrębną, pośrednią między Polakami a Niemcami". Zarówno przed II Wojną Światową, jak i po niej władze Polski, na podległych jej terenach Śląska prowadziły intensywną działalność polonizacyjną wobec Ślązaków. Podczas II wojny światowej i w czasach PRL z przyczyn politycznych nie była możliwa działalność organizacji głoszących odrębność narodową Ślązaków. Mimo to poczucie etnicznej odrębności wśród Ludu Śląskiego nie zaginęło. Sprawa narodowości śląskiej odżyła po przemianach demokratycznych 1989 roku, tym niemniej władze polskie nadal blokują działalność śląskich organizacji etnicznych takich jak np. Związek Ludności Narodowości Śląskiej, czy Stowarzyszenie Osób Narodowości Śląskiej odmawiając im prawa do rejestracji. Na niezgodność tej sytuacji z duchem ratyfikowanej przez Polskę Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych, wielokrotnie zwracali uwagę eksperci stanowiący Komitet Doradczy przy Komitecie Ministrów Rady Europy. W związku z tymi uwagami Komitet Ministrów w swojej Rezolucji Nr ResCMN(2012)20 z dnia 28 listopada 2012 r. w sprawie realizacji przez Polskę postanowień Konwencji Ramowej o Ochronie Mniejszości Narodowych przyjął w obszarze spraw problemowych między innymi następujący wniosek w odniesieniu do Polski: "Pomimo znacznej liczby osób deklarujących w ostatnim spisie powszechnym narodowość śląską i posługiwanie się językiem śląskim w domu, władze, oprócz sejmowej Komisji ds. Mniejszości Narodowych i Etnicznych, nie rozpatrzyły sprawy od czasu pierwszego cyklu monitorowania i nie nawiązały dialogu z zainteresowanymi osobami.", a następnie wydał skierowane do Polski zalecenie do nawiązania dialogu z przedstawicielami osób zainteresowanych ochroną przewidzianą w Konwencji ramowej, to jest ze Ślązakami. Zalecenie to do dziś nie zostało zrealizowane, wobec czego kilkanaście śląskich organizacji regionalnych współdziałających w ramach Rady Górnośląskiej podjęło uchwałę o stworzeniu społecznego projektu ustawy o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, a także niektórych innych ustaw, którego celem jest nadanie społeczności Ślązaków statusu mniejszości etnicznej. Społeczność ta w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem i kulturą, a jednocześnie dąży do zachowania swojej tradycji wyrosłej w oparciu o specyficzny dla niej, wyżej opisany kontekst historyczno-społeczny. Historia Śląska i Ślązaków wywarła niezatarty wpływ na ich świadomość etniczną, na mentalność, tradycję, obyczaj i język. Ten przekaz pokoleń nosi w sobie szczególnie wyraźnie .mowa śląska. Etnolekt - język etniczny - śląski występuje w postaci czterech podstawowych dialektów, z licznymi odmianami w obrębie województw śląskiego i opolskiego, gdzie jest środkiem komunikowania się ponad 500 tysięcy osób. Pomimo wątpliwości i różnic w klasyfikacji języka śląskiego, Międzynarodowa Organizacja Językowa ISO (International Organization for Standardization) oficjalnie wpisała język śląski do rejestru języków świata przypisując mu kod ISO: 639-3 oraz identyfikator kodu: szl. W związku z tym język śląski funkcjonuje w polskim systemie prawnym jako język naturalny, o którego kodzie mówi rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 r. w sprawie niezbędnych elementów struktury dokumentów elektronicznych. Także Biblioteka Kongresu Stanów Zjednoczonych - największa i najbardziej prestiżowa instytucja tego typu na świecie - wpisała w 2007 r. język śląski do swojego rejestru języków świata. Uznawany jest on przez wielu naukowców w kraju i zagranicą za odrębny język z grupy języków zachodniosłowiańskich, który rozwijał się wraz ze specyficzną śląską kulturą i tradycją niezależnie od polszczyzny z przyczyn sześciusetletniej izolacji politycznej ludu śląskiego od narodu polskiego, z tych też przyczyn mowa ta asymilowała się z językiem czeskim, niemieckim, a po 1945 roku także polskim, zachowując swoją specyfikę i odrębność. Wciąż jednak bliższy jest on językom dolnośląskiemu, górnośląskiemu i morawskiemu, niż współczesnej standardowej polszczyźnie. Próby standaryzacji literackiego języka śląskiego, podejmowane były już w XIX wieku m.in. przez popularnego na Górnym Śląsku poetę ks. Antoniego Stabika. Od lat trzydziestych XX wieku istnieje już śląski mikrojęzyk literacki - laski, oparty na bazie pogranicznej śląskomorawskiej gwary, ustandaryzowany przez śląskiego pisarza Erwina Goja, znanego jako Ondra Lysohorsky. W tym samym czasie dialektolog rodem z Baborowa na Opolszczyźnie Feliks Steuer opracował odrębną pisownię śląskiej mowy wykorzystywaną do dziś przez niektórych twórców. Obecnie trwają prace nad stworzeniem współczesnego śląskiego języka literackiego. Jednym z wyzwań rozwojowych śląszczyzny stała się potrzeba ujednoczenia jej zapisu, jak i stworzenia instrumentów edukacyjnych pozwalających na nauczanie tej formy zapisu. W odpowiedzi na tę potrzebę powstał zespół opracowujący zasady zapisu śląskiej mowy oraz elementarz (ślábikorz) do jej nauczania. Przewodniczyła mu pani prof. Jolanta Tambor z

Krajowej zarejestrowany w dniu 14.X.1945 roku w Komisji Likwidacyjnej Obszaru okręgu krakowskiego spełnił obowiązek ujawnienia się. Obserwator Woj. Urz[ędu]. Bezp[ieczeństwa]. Publ[icznego]. w Krakowie (...)”.

Działalność społeczna (harcerska) po II wojnie światowej miała inny charakter, niż w czasie wojny. Antoni Stanisław Polański de Tarnawa kontynuował swoją działalność społeczną w harcerstwie za swego życia w okresie 1945-1949 i 1956-1965, czyli w czasach oficjalnego istnienia harcerstwa (w latach 1949-1956 faktycznie zostało ono zlikwidowane w Polsce). Był oddany harcerstwu aż do swojej śmierci, z przerwą w okresie stalinowskim 1949-1956, kiedy harcerstwo w Polsce zostało przekształcone, zsovietyzowane na wzór organizacji pionierskiej w ZSRS.

Uniwersytetu Śląskiego, zaś w pracach uczestniczyli eksperci Towarzystwa Piastowania Ślonskiej Mowy "Danga", Stowarzyszenia Pro Loquela Silesiana oraz Ślonskiej Nacyjnyj Łoficyny. Sukces prac tej grupy w postaci zasad pisowni mowy śląskiej został zaprezentowany podczas zgromadzenia w Sejmie Śląskiem w lipcu roku 2009, zaś we wrześniu 2010 roku dwa tysiące uczniów śląskich szkół rozpoczęło naukę czytania z Gornoślonskiego Ślabikorza. Mimo to mowie śląskiej, której grozi wyginięcie, poprzez procesy unifikacji kultury we współczesnym świecie, a także mocno zaawansowany i naturalnie postępujący proces polonizacji społecznego przekazu na terenie Rzeczypospolitej, zwłaszcza w społecznościach wielkomiejskich Górnego Śląska, gdzie obecnie zaledwie 1/3 osób identyfikujących się z odrębnością tradycji i kultury śląskiej mówi po śląsku. Język śląski wymaga więc ochrony prawno-moralnej i wsparcia materialnego, szczególnie w obszarze edukacji. **OCENA SKUTKÓW REGULACJI I. Podmioty na które oddziałuje projektowana regulacja** Projektowana zmiana ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, a także niektórych innych ustaw będzie oddziaływać na około 850 tysięcy osób deklarujących się jako osoby narodowości śląskiej oraz na ich dzieci w wieku szkolnym, a także na samorządy gminne w warunkach określonych ww. ustawą. **2. Konsultacje społeczne** Zmiana proponowana w niniejszym projekcie wynika w całości z efektów konsultacji społecznych prowadzonych w społeczności Ślązaków przez kilkanaście organizacji skupionych w Radzie Górnos Śląskiej. Jednakże najistotniejszym elementem konsultacji społecznych w obszarze proponowanej nowelizacji jest Narodowy Spis Powszechny w 2011 roku, w którym ponad 84 7 tysięcy osób zadeklarowało narodowość śląską. **3. Wpływ regulacji na dochody i wydatki sektora finansów publicznych** Skutki finansowe dla budżetu państwa oraz budżetów jednostek samorządu terytorialnego są trudne do określenia, gdyż wynikają z aktywności członków mniejszości etnicznej w ich staraniach o wsparcie. Koszty związane z wprowadzeniem i używaniem na obszarze gminy języka pomocniczego oraz koszty związane z wprowadzeniem dodatkowych nazw używanych obok urzędowych nazw miejscowości i obiektów fizjograficznych, nazw ulic w języku mniejszości ponosi budżet gminy (art. 15 ustawy). Natomiast koszty związane z wymianą tablic informacyjnych, wynikająca z ustalenia dodatkowej nazwy miejscowości lub obiektu fizjograficznego w języku mniejszości, ponosi budżet państwa. Organy władzy publicznej są obowiązane podejmować odpowiednie środki w celu wspierania działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości. Dotacje wynikające z tego obowiązku mogą być środki przekazywane z budżetu jednostki samorządu terytorialnego oraz z budżetu państwa. Suma wsparcia państwowego przeznaczane na potrzeby wszystkich mniejszości łącznie wynosi kilkanaście milionów zł rocznie i dotyczy: - dotacji celowych przekazywanych z budżetu państwa na zadania bieżące realizowane przez gminy na podstawie porozumień z organami administracji rządowej; - na oświatę i wychowanie oraz szkolnictwo wyższe, a także na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego, a także na działalność radiową i telewizyjną. Istotne znaczenie dla mniejszości mają środki budżetu państwa w ramach subwencji oświatowej wynoszące rocznie kilkaset milionów złotych z przeznaczeniem na potrzeby wszystkich mniejszości narodowych i etnicznych oraz język regionalny. Dla poszczególnych społeczności narodowościowych i językowych oznacza to wsparcie finansowe mocno zróżnicowane w zależności od aktywności edukacyjnej danej społeczności. Szkoła organizuje nauczanie języka mniejszości na pisemny wniosek, składany na zasadzie dobrowolności przez rodziców (prawnych opiekunów) ucznia. Nauczanie tego języka może być organizowane w oddziałach klasowych liczących nie mniej niż siedmiu uczniów, a przy mniejszej liczbie zainteresowanych - w grupach międzyoddziałowych, międzyklasowych lub międzyszkolnych zespołach nauczania języka. Nauka języka mniejszości odbywa się w szkołach publicznych głównie w ramach przedmiotu dodatkowego, w wymiarze 3 godzin tygodniowo. (...) Komitet Warszawa, dn. 8.04.2014 r. 40-209 Katowice SEKRETARIAT MARSZAŁKA SEJMU RP Pani Ewa Kopacz Marszałek Sejmu RP Na podstawie art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 24.06.1990r o wykonaniu inicjatywy obywatelskiej- Dz. U. z 1999 r. Nr 62, poz. 688 zawiadamiam Panią Marszałek o utworzeniu Komitetu Inicjatywy Ustawodawczej projektu ustawy o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. Komitet Inicjatywy Ustawodawczej projektu ustawy o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym ma swoją siedzibę w Katowicach, przy ul. ks. Norberta Bończyka 9/4, 40-209 Katowice. Komitet Inicjatywy Ustawodawczej projektu ustawy o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych utworzyło 4 osób, które mają prawo wybierania do Sejmu i złożyły pisemne oświadczenia o przystąpieniu do Komitetu, zgodnie z art; S ust. 2 ustawy z dnia 24 czerwca 1999 r. o wykonaniu inicjatywy ustawodawczej przez obywateli. Osoby tworzące Komitet złożyły oświadczenie o wskazaniu pełnomocnika i jego zastępcy. Pełnomocnikiem Komitetu Inicjatywy Ustawodawczej projektu ustawy o zmianie ustawy o mniejszościach nModowy.ch i etnicznych oraz o języku regionalnym został Jacek Tomaszewski, zamieszkały PESEL: zastępcą pełnomocnika został Jerzy Szymonek, zamieszkały ' PESEL: Oświadczenia o wskazaniu pełnomocnika i jego zastępcy wchodzi w zestaw załączników do niniejszego zawiadomienia. Pełnomocnik Komitetu Inicjatywy Ustawodawczej projektu ustawy o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Jacek Tomaszewski). (...)”.

Od przyjazdu ze Lwowa do Krakowa w kwietniu 1945 r. zaangażował się jako harcerz w działalność krakowskiego Związku Harcerstwa Polskiego, odradzającego się na fundamencie przedwojennych tradycji skautingu. W 1947 r. jako ćwik (harcerz w stopniu ćwika) założył próbną drużynę harcerską nr 37 im. Mariusza Zaruskiego w Krakowie-Azorach w ramach ówczesnego Hufca ZHP Kraków-Wschód i pełnił obowiązki jej drużynowego oficjalnie od 1947 r. Potwierdza oficjalnie ten fakt „Rozkaz” L. 3 z 1 grudnia 1947 r. ZHP „Komenda Chorągwi Harcerzy, Kraków” (na s. 1), który notuje: "punkt 8) Przyjęcie drużyn do Z. H. P. Przyjmuję do Z. H. P. drużynę próbną im. M. Zaruskiego na Azorach (Hufiec Kraków-Wschód) i nadaję jej kolejny Nr 37".

Ponadto ("Rozkaz", L. 3, tamże, s. 2) zanotowano w oficjalnym dokumencie ZHP z 1947 r.: „[punkt] 15) Wykaz drużyn Hufców krakowskich (...) Hufiec harcerzy Kraków-Wschód. (...) Drużyny związkowe: (...) [nr] 37 [im.] M. Zaruskiego – p[pełniący]. o[obowiązki]. [drużynowego] Polański Ant[oni]. ćw[ik].". Publikowany dokument ZHP potwierdza, że Antoni [Stanisław] Polański [de Tarnawa] był ćwikiem (stopień) oraz że był on p. o. drużynowego (funkcja „pełniącego obowiązki drużynowego”).

Z kolei w kartach osobowych (studenckich) Polańskiego zachowanych w Archiwum UJ i w kwestionariuszach osobowych w teczkach pracowniczych, przechowywanych w szkołach średnich, w których uczył (Racibórz, Opole, por. wykaz archiwaliów), Antoni S. Polański niezmiennie podawał, że przeszedł kurs instruktorski dla harcerzy w ramach programu „Służba Polsce” i uzyskał stopień instruktora żeglarstwa (co miało miejsce w roku szkolnym 1947/1948). Jako instruktor harcerski żeglarstwa pracował w Krakowie w 1948 z harcerzami-wodniakami. Brakuje jednak oficjalnego dokumentu ZHP (w drukowanych „Rozkazach” krakowskiej Komendy Chorągwi Harcerzy) z tego czasu (1948), że Antoni Polański otrzymał stopień instruktorski.

Z posiadanych informacji ustnych wynika, że organizował on w latach ok. 1947-1949 regularne wycieczki harcerskie do Tyńca oraz dolinek podkrakowskiej Jury, np. Doliny Bolechowickiej i Doliny Ojcowskiej. Wg relacji (ustnej złożonej autorowi niniejszego tekstu w maju 2009 r.) Jana Bolesława Polańskiego de Tarnawa (jego brata), naocznego świadka tamtych zdarzeń, drużynowy Antoni Stanisław Polański de Tarnawa w pod koniec lat 40. XX w. prowadził regularnie, co niedzielę, drużynę harcerską ZHP w mundurach do tymczasowej kaplicy w Krakowie-Azorach na Msze Święte i nabożeństwa do ks. Dygi. Z informacji wdowy po Antonim Polańskim – Urszuli Izabeli Polańskiej de Tarnawa (2009), przekazywanych jej w latach 60. i 70. XX w. przez jej teściową (świekrę) Annę Polańską de Tarnawa, matkę Antoniego Stanisława Polańskiego, wiadomo, że przed 1950 r. Antoni S. Polański de Tarnawa organizował letnie obozy dla harcerzy krakowskich nad Jeziorem Rożnowskim i jeździł tam jako opiekun (komendant) obozu, zatem chodziłoby o lata 1947-1949. Brakuje jednak potwierdzenia tych informacji w dokumentach ZHP, ponieważ najprawdopodobniej dokumentacja dotycząca organizacji obozów ZHP w Chorągwi Krakowskiej z tego czasu została zniszczona, zgodnie z przepisami, jako niepodlegająca trwałej archiwizacji.

W okresie 1950-1956 Antoni S. Polański de Tarnawa w ogóle **nie** działał w ramach tzw. „czerwonego harcerstwa” zorganizowanego na wzór sowiecki. Od 1956/7 działał jako opiekun w odradzającym się harcerstwie na Opolszczyźnie, w latach 1956/57-1965 w Raciborzu, od 1959 r. do 1965 r. równoległe w Opolu. W 1956/57 zbudował od podstaw struktury harcerstwa (ZHP) w raciborskim Technikum Mechanicznym, bo jak napisano: „za sprawą Leona Konopnickiego i przy dużym poparciu i współpracy dyrektora technikum

---

44 Dokument w archiwum rodzinnym Jana Bolesława Polańskiego.

Antoniego Polańskiego, **harcmistrza z dawnego harcerstwa**, utworzono 13-tą Drużynę im. Zawiszy Czarnego (1957 r.)⁴⁵.

Antoni Stanisław Polański de Tarnawa urządzał regularnie harcerskie, letnie obozy wędrownie dla młodzieży szkoły średniej, np. na trasach Beskidy-Tatry: Krynica-Zakopane (1957), Zakopane-Wisła (1958) oraz wcześniej wycieczki szkolne (Tatry-Morskie Oko 1955). Antoni Stanisław Polański de Tarnawa ok. 1957-1958 prowadził kurs instruktorów geografii dla harcerzy z raciborskiego hufca ZHP wraz z objazdami krajoznawczymi Śląska i Zagłębia⁴⁶.

Antoni S. Polański jeździł co roku z harcerzami raciborskimi na letnie obozy od 1957 r. aż do 1965 r., czyli do roku swojej śmierci⁴⁷. Antoni S. Polański był jako założyciel Czarnej „Trzynastki” im. Zawiszy Czarnego w Raciborzu po 1956 r. komendantem obozu harcerskiego ZHP w Chojnach pod Chęcunami, gdzie uległ wypadkowi samochodowemu⁴⁸. Wg Jana Bolesława Polańskiego de Tarnawa, podczas trwania ww. obozu w Chojnach w 1959 r. przez ok. miesiąc harcerze m.in. pracowali przy żniwach. Wg opisu z książki pt. *60 lat raciborskiego „Mechanika”*: „Systematycznie organizowano obozy i zimowiska. Pierwszy obóz »Trzynastki« był w Chojnach nad Nidą pod Chęcunami, drugi w Kluczewsku nad Pilicą, a trzeci w Teofilowie koło Spały (podobóz Hufca raciborskiego). Często gazety i to nie tylko lokalne wyrażały uznanie dla działalności harcerzy⁴⁹. Jak wynika z tego, obóz ZHP zorganizowano w miejscowości o nazwie Chojny w Świętokrzyskim. Czy chodziło o Chojny w powiecie jędrzejowskim, koło miejscowości Mierzwin (parafia Grudzyń), czy też o Chojny w powiecie jędrzejowskim koło miejscowości Brzegi (parafia Brzegi), trudno dziś orzec⁵⁰ bez odnalezienia dodatkowych relacji innych osób. O którą z wsi czy też kolonii Chojny w powiecie jędrzejowskim w województwie kieleckim chodziło?

Z kolei w ówczesnych „Wiadomościach Urzędowych ZHP” zachowała się tylko informacja o tym, że Chorągiew Opolska miała na Kielecczyźnie obóz ZHP w Kaniowie w dniach 3-25 lipca 1959 r. i 3-5 sierpnia 1959 (szkoleniowy), w ramach akcji „Sprzysiężenie Świętokrzyskie”⁵¹. Chodziło tu o Kaniów w powiecie kieleckim koło miejscowości Samsonów, parafia Zagdańsk⁵². Mimo starań autora artykułu i prowadzonej dogłębnie kwerendy w kilku archiwach, więcej informacji na temat działalności Antoniego Stanisława Polańskiego de Tarnawa w ZHP po II wojnie nie udało się ustalić z przyczyn obiektywnych (brak źródeł)⁵³.

Niewątpliwie druh Antoni Stanisław Polański de Tarnawa działał na rzecz odrodzenia harcerstwa na Opolszczyźnie w okresie ‘odwilży’ w kształcie, o ile było to możliwe, najbardziej zbliżonym do wzoru przedwojennego skautingu, zachowując harcerskie (polskie) tradycje, np. wychowanie patriotyczne, silne zakorzenienie harcerzy w dziejach Polski. Miał

---

45 Por. *60 lat raciborskiego „Mechanika”*, s. 97. Zob. Bibliografia.

46 Wg ustnej relacji Jana Bolesława Polańskiego de Tarnawa, uczestnika tegoż kursu, brata Antoniego S. Polańskiego de Tarnawa. Relacja złożona autorowi niniejszego artykułu w maju 2009 r.

47 Wg świadectwa Urszuli Izabeli Polańskiej de Tarnawa, jego żony. Relacja ustna złożona autorowi niniejszego artykułu w 2009 r.

48 Wg świadectwa – ustnej relacji Jana Bolesława Polańskiego de Tarnawa, brata, uczestnika jednego z ww. obozów. Relacja złożona autorowi niniejszego artykułu w maju 2009 r.

49 *60 lat raciborskiego „Mechanika”*, s. 97.

50 Por. *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. I, s. 623.

51 „Wiadomości Urzędowe ZHP”, r. 1959, nr 3-4, s. 20. kol. 2.

52 Por. *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. III, s. 806.

po temu warunki jako wykształcony historyk, oraz posiadając talent narratora jako interesujący gawędziarz, umiejący barwnie opowiadać młodzieży o polskiej przeszłości, o tysiącletniej, chlubnej historii Narodu Polskiego i Państwa Polskiego. Zapewne wskazywał w owych gawędach na tysiącletnią łączność kultury Śląska z Macierzą (Polską), jak to czynił w swoich artykułach historycznych.

7. Działalność w innych organizacjach

Antoni Stanisław Polański de Tarnawa przynależał także do Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetów Robotniczych (OMTUR) w latach 1948-1950, do Związku Nauczycielstwa Polskiego (1948-1965), gdzie był członkiem, a następnie instruktorem. Był członkiem Towarzystwa Przyjaźni Związku Radzieckiego (od 1951 r.) w Raciborzu, prelegentem Towarzystwa Wiedzy Powszechnej (od 1951 r.) w Raciborzu, od 1952 r. był przewodniczącym Powiatowego Komitetu Obrońców Pokoju w Raciborzu, należał do Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (w latach 1953-1965, nr legitymacji 16934).

8. Odznaczenia i wyróżnienia

Odnaczony został: dwukrotnie Krzyżem Walecznych I oraz II (16 maja 1944 r.), Krzyżem Virtuti Militari V kl. (24 lipca 1944 r.), Srebrnym Krzyżem Zasługi (22 lipca 1957 r.), „Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945 r.” (ustanowionym na podstawie dekretu Krajowej Rady Narodowej z dn. 26 października 1945 r. przez Prezesa Urzędu Rady Ministrów, 30 stycznia 1958 r.), Krzyżem Partyzanckim (21 maja 1959 r.), Odznaką Grunwaldu (15 sierpnia 1960 r.). W 1958 r. wyróżniony przez KW PZPR w Opolu dyplomem uznania „za wierną działalność w ruchu rewolucyjnym”. Dnia 15 października 1960 r. otrzymał z ZG ZBOWiD w Opolu „dyplom uznania za wkład pracy społecznej w realizowanie programu frontu narodowego”.

9. Życie osobiste i rodzinne

Dnia 28 kwietnia 1951 r. wziął ślub cywilny, a 29 kwietnia 1951 r. – ślub kościelny, rzymskokatolicki w kaplicy Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny we wsi Żytna k. Raciborza, z Urszulą Izabelą Mencil (ur. 16 lutego 1928 r. w Żytnej), ówczesznie sekretarką (starszą księgową) w Technikum Finansowym w Raciborzu, córką Michała Mencil (ur. 26 września 1884 zm. 15 maja 1967), śląskiego i emigracyjnego działacza społecznego, b. więźnia KL Dachau, kierownika szkoły w Żytnej k. Raciborza. Urszula I. Polańska była członkinią Związku Nauczycielstwa Polskiego, Ligi Kobiet, PZPR, od lat 60. była nauczycielką nauczania początkowego w Szkole Podstawowej nr 8 w Opolu. Antoni Stanisław Polański miał z nią jedyne go syna – Leszka Polańskiego de Tarnawa (ur. 4 kwietnia 1959 w Opolu, ochrzczony, obecnie zam. w Opolu-Groszowicach). Mieszkali w Opolu przy ul. Bończyka.

---

53 W Chorągwi Opolskiej ZHP wskutek pożaru archiwum uległo spaleni, dokumenty dotyczące Antoniego S. Polańskiego de Tarnawa i organizacji obozów przez harcerzy opolskich i raciborskich z tego okresu obecnie fizycznie nie istnieją. Archiwum Hufca ZHP „Ziemia Raciborska” z siedzibą w Kuźni Raciborskiej jest wysoce niekompletne, tamtejsza Komisja Historyczna ZHP po przejrzeniu całości dokumentów nie odnalazła jakiegokolwiek informacji na temat Antoniego Polańskiego i organizacji harcerskich obozów z przełomu lat 50. i 60. XX wieku (wiadomości w jakiegokolwiek postaci na ww. tematy nie istnieją, zmarli także bezpośredni świadkowie, najbliżsi, raciborscy współpracownicy Antoniego S. Polańskiego w harcerstwie). Archiwum Technikum Mechanicznego w Raciborzu nie posiada jakiegokolwiek informacji o harcerstwie w tej szkole z przełomu lat 50. i 60. XX wieku, nie ma takżeteczki osobowej Polańskiego jako nauczyciela i dyrektora tej raciborskiej szkoły średniej.

Antoni Polański zmarł nagle (na zawał serca) dnia 28 grudnia 1965 r. w Opolu (akt zgonu USC w Opolu nr 843/1965/1). Był do końca życia wierzącym i praktykującym katolikiem, ale władze komunistyczne urządziły mu oficjalny, państwowy pogrzeb świecki na Cmentarzu Komunalnym w Opolu-Półwsi przy ul. Kośnego, dnia 31 grudnia 1965 r., niezależnie od woli rodziny.

Abstract – Summary in Polish / Abstrakt - Streszczenie w języku polskim:

1. **Celem artykułu** jest pokazanie biografii, badań i twórczości Antoniego Stanisława Polańskiego de Tarnawa (ur. 1928 we Lwowie – zm. 1965 w Opolu), polskiego historyka, nauczyciela, społecznika, harcerza. 2. **Metodologia**. Autor posłużył się historiograficzną metodą analizy dokumentu. 3. **Główne wyniki analizy**. Tekst ukazuje życie i dorobek twórczy (publikacje) Antoniego Stanisława Polańskiego de Tarnawa (1928-1965). 4. **Ograniczenia wyników analizy**. Wyniki odnoszą się do Antoniego Stanisława Polańskiego de Tarnawa (1928-1965). 5. **Implikacje praktyczne**. Wyniki analiz można zastosować jako materiał w badaniach nad historią polskiego Śląska. 6. **Implikacje społeczne**. Wyniki analiz odnoszą się do bytu narodowego Polaków na Śląsku badanego przez Antoniego Stanisława Polańskiego de Tarnawa (w latach 1950-1965). 7. **Oryginalność artykułu (nowa wartość, nowość)**. Artykuł pokazuje źródłowo po raz pierwszy w historii życie, działalność i dorobek pisarski historyka Antoniego Stanisława Polańskiego de Tarnawa (1928-1965) i pełną bibliografię jego prac.

Title in English / Tytuł w języku angielskim:

Antoni Stanisław Polański de Tarnawa (1928-1965) [Anthony Stanislas Polanski de Tarnawa (1928-1965)]

Summary / abstract (Streszczenie w języku angielskim):

1. **The goal of this article** jest presentation of biography, researches and creativity of Antoni Stanislaw Polanski de Tarnawa (born 1928 in Lvov – died 1965 in Opole), a Polish historian, a teacher, a social activist, a scout. 2. **Methodology**. An author used historiographical method for analysis of document. 3. **The main results of analysis**. This text shows life and creativity works (publications) by Antoni Stanislaw Polanski de Tarnawa (1928-1965). 4. **Limitations of results of analysis**. This article is a contribution to Antoni Stanislaw Polanski de Tarnawa (1928-1965). 5. **Practical implications**. Results of analyzes may be used as material in research of history of Polish Silesia. 6. **Social implications**. The results of analyzes related to the Polish nation in Silesia studied by Antoni Stanislaw Polanski de Tarnawa (in the years 1950-1965). 7. **The originality of the article (new value, novelty)**. The paper shows source-based (as first text in history) life, activity and written works by historian Antoni Stanislaw Polanski de Tarnawa (1928-1965) and full bibliography of his works.

Key words in Polish / Słowa-klucze w języku polskim:

Antoni Stanisław Polański de Tarnawa (1928-1965), historia Polski, historia Śląska, Lwów, Armia Krajowa, harcerstwo, Kraków, Racibórz, Opole, II wojna światowa, historia XX wieku

Key-words in English / Słowa-klucze w języku angielskim:

Antoni Stanisław Polanski de Tarnawa (1928-1965), history of Poland, history of Silesia, Lwów (Lviv, Lemberg), the Home Army, scouting, Kraków (Cracow), Racibórz (Ratibor), Opole (Oppeln), World War II, history of the 20. century.

Bibliografia / Bibliography:

Dokumentacja:

1. Część bibliograficzna:

A) Bibliografia podmiotowa (prace autorstwa Antoniego Polańskiego):

- [1] – **Polański** Antoni, *Mieszko Bolesławowicz*, UJ, Kraków 1952, mnps, s. 37;
- [2] – **Polański** Antoni, *W rocznicę wyzwolenia Raciborza*, „Trybuna Opolska. Organ KW Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej”, r. 3: 1954, nr 78 (700), z 2 kwietnia 1954, s. 4.
- [3] – **Polański** Antoni, *Z przeszłości Ziemi Raciborskiej*, [w:] *Szkoła Pomnik Pokoju*, [tytuł okładkowy: *Szkoła Pomnik Pokoju. Jednodniówka Racibórz, 22 lipca 1954 r.*] wyd. Wydział Oświaty w Raciborzu i Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Opolu, Racibórz-Opole 1954, s. 8-10 [cała publikacja: s. 24, jednodniówka wydana z okazji otwarcia szkoły licealnej o nazwie: „Pomnik Pokoju”].
- [4] – **Polański** Antoni (oprac.), *Raciborski kalendarz historyczny*, „Głos Ziemi Raciborskiej. Organ Powiatowego i Miejskiego Frontu Narodowego”, r. 2: 1955, nr 1 (2), styczeń 1955, s. 3.
- [5] – **Polański** Antoni (oprac.), *Raciborski kalendarz historyczny*, „Głos Ziemi Raciborskiej. Organ Powiatowego i Miejskiego Frontu Narodowego”, r. 2: 1955, nr 2 (3), marzec 1955, s. 3.
- [6] – **Polański** Antoni (oprac.), *Raciborski kalendarz historyczny*, „Głos Ziemi Raciborskiej. Organ Powiatowego i Miejskiego Frontu Narodowego”, r. 2: 1955, nr 3 (4), kwiecień 1955, s. 3.
- [7] – **Polański** Antoni (oprac.), *Raciborski kalendarz historyczny*, „Głos Ziemi Raciborskiej. Organ Powiatowego i Miejskiego Frontu Narodowego”, r. 2: 1955, nr 4 (5), maj 1955, s. 3.
- [8] – **Polański** Antoni (oprac.), *Raciborski kalendarz historyczny*, „Głos Ziemi Raciborskiej. Organ Powiatowego i Miejskiego Frontu Narodowego”, r. 2: 1955, nr 5 (6), czerwiec 1955, s. 3.
- [9] – **Polański** Antoni (oprac.), *Raciborski kalendarz historyczny*, „Głos Ziemi Raciborskiej. Organ Powiatowego i Miejskiego Frontu Narodowego”, r. 2: 1955, nr 6 (7), lipiec 1955, s. 3.
- [10] – **Polański** Antoni (oprac.), *Raciborski kalendarz historyczny*, „Głos Ziemi Raciborskiej. Organ Powiatowego i Miejskiego Frontu Narodowego”, r. 2: 1955, nr 8 (9), październik 1955, s. 3.
- [11] – **Polański** Antoni, *W zamierzonych czasach (Dzieje miasta Raciborza; 1)*, „Głos Ziemi Raciborskiej. Organ Powiatowego i Miejskiego Frontu Narodowego”, r. 2: 1955, nr 2 (3), marzec 1955, s. 3.
- [12] – **Polański** Antoni, *Powstanie Raciborza (Dzieje miasta Raciborza; 2)*, „Głos Ziemi Raciborskiej. Organ Powiatowego i Miejskiego Frontu Narodowego”, r. 2: 1955, nr 3 (4), kwiecień 1955, s. 3.

- [13] – **Polański** Antoni, *Gród nad Odrą (Dzieje miasta Raciborza; 3)*, „Głos Ziemi Raciborskiej. Organ Powiatowego i Miejskiego Frontu Narodowego”, r. 2: 1955, nr 5 (6), maj 1955, s. 3.
- [14] – **Polański** Antoni, *Gród nad Odrą (Dzieje miasta Raciborza; 4)*, „Głos Ziemi Raciborskiej. Organ Powiatowego i Miejskiego Frontu Narodowego”, r. 2: 1955, nr 6 (7), czerwiec 1955, s. 3.
- [15] – **Polański** Antoni, *Przewodnik po wystawie rolniczej*, Racibórz 1955, s. 6-12.
- [16] – **Polański** Antoni, *Racibórz i okolice*, wyd. „Sport i Turystyka”, Warszawa [III] 1955, s. 122, 2 nlb., mapa 1, ilustr. fot., proj. okł. Jan Madejowski, zdjęcia: T. Biliński, Jan Bułhak, Antoni Polański, nakł. 3160 egz.
- [17] – **Polański** Antoni, **Gruszka** Józef, *Ziemia raciborska wczoraj i dziś. Przewodnik po wystawie zorganizowanej z okazji 10-lecia Polski Ludowej*, Racibórz 1955, s. 52, il.
- [18] – **Polański** Antoni, *Bunty chłopskie w powiecie raciborskim*, [w:] *Kalendarz Opolski na rok 1957*, [*Kalendarz Śląski na rok 1957 (mutacja opolska)*], wyd. „Śląsk”, Katowice 1957, s. 142-144.
- [19] – **Polański** Antoni, *Z dziejów zamku będzińskiego*, [w:] *Kalendarz Opolski na rok 1957*, [*Kalendarz Śląski na rok 1957 (mutacja opolska)*], wyd. „Śląsk”, Katowice 1957, s. 231-232.
- [20] – **Polański** Antoni, *Od autora*, [nadtytuł:] *Rozprawy*, „Kwartalnik Opolski. Historia – Język – Literatura – Sztuka – Szkolnictwo”, (nakł. Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Opolu, wyd. Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo), r. IV: 1958, nr 1 (13), s. 3.
- [21] – **Polański** Antoni, *Krótki zarys dziejów miasta Raciborza*, „Kwartalnik Opolski. Historia – Język – Literatura – Sztuka – Szkolnictwo”, (nakł. Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Opolu, wyd. Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo), r. IV: 1958, nr 1 (13), s. 4-37, bibliogr.
- [22] – **Polański** Antoni, **Oborny** Alojzy, *Ziemia raciborska. Informator*, wyd. „Sport i Turystyka”, Warszawa 1958, s. 167, 3 nlb., il.
- [23] – **Polański** Antoni, *Oświata i kultura polska w Raciborzu*, „Biuletyn Nauczyciela Opolskiego” (wyd. Zarząd Okręgu ZNP. Wydział Pedagogiczny w Opolu), red. Stanisław Łukowski, r. 2: 1960, s. nr 2 (6), specjalny, s. 50-61.
- [24] – **Polański** Antoni, *Niektóre uwagi o początkach Państwa Polskiego*, „Biuletyn Nauczyciela Opolskiego” (Zarząd Okręgu ZNP. Wydział Pedagogiczny w Opolu), red. Stanisław Łukowski, r. 2: 1960, s. nr 2 (6), specjalny, s. 77-78.
- [25] – **Polański** Antoni, **Zembaty** Jan, *Szkolnictwo zawodowe*, [w:] *Oświata na Opolszczyźnie w latach 1945-1959*, red. nauk. Felicja Figowa, przedmowa Seweryn Wysłouch, wstęp Teodor Musioł, nakł. Instytut Śląski w Opolu, wyd. Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice 1961, s. 90-117.
- [26] – **Polański** Antoni, *Zarys historii szkoły*, [w:] tenże (red.), *Dwudziestolecie Technikum Ekonomicznego w Opolu, lata 1945-1965*, [dwudniówka: 17-18.09.1965], wyd. Komitet Organizacyjny Obchodu Dwudziestolecia Technikum Ekonomicznego w Opolu, druk. Opolskie Zakłady Graficzne, Opole 1965, s. 1-22.
- [27] – **Polański** Antoni (red.), *Dwudziestolecie Technikum Ekonomicznego w Opolu, lata 1945-1965*, [dwudniówka: 17-18.09.1965], wyd. Komitet Organizacyjny Obchodu Dwudziestolecia Technikum Ekonomicznego w Opolu, druk. Opolskie Zakłady Graficzne, Opole 1965, s. 32, nakł. 300 egz.
- [28] – „**Biuletyn** Nauczyciela Opolskiego” (współred. **Polański** Antoni), wyd. Związek Nauczycielstwa Polskiego, Wydział Pedagogiczny w Opolu, 1959-1962.
- [29] – „**Kwartalnik** Nauczyciela Opolskiego” (współred. **Polański** Antoni), wyd. Związek Nauczycielstwa Polskiego, Wydział Pedagogiczny w Opolu, 1963, nr 1-4.
- [30] – **Polański** Antoni, *Z historii chłopskiej rewolucji (1848) w powiecie raciborskim*, [w:] *Wypisy do dziejów Raciborskiego*. Pod red. Franciszka Hawranka, Instytut Śląski, Opole

1975, s. 124-125 [przedruk, fragment z książki: Polański Antoni, *Racibórz i okolice*. Warszawa 1955, s. 46-48].

Mimo szczegółowej kwerendy (poszukiwań metodą rocznik po roczniku, strona po stronie) nie zlokalizowano adresów bibliograficznych dla anonowanych publicznie, następujących tekstów Antoniego Stanisława Polańskiego de Tarnawa:

- **Polański** Antoni, *Pradzieje Ziemi Raciborskiej*, „Kwartalnik Opolski” [anons w „Kwartalniku Opolskim” 1958 nr 1, bibliogr. s. 35-37, tamże informacja o tym, że artykuł jest „w druku” w tymże czasopiśmie]
- **Polański** Antoni, *Szkolnictwo raciborskie od XIII do XV [wieku]*, [anons w „Kwartalniku Opolskim” 1958 nr 1, bibliogr. s. 35-37: tamże informacja o tym, że „praca przygotowywana do druku”].
- **Polański** Antoni, *Szkolnictwo raciborskie od XIII do XX wieku*, [wzmiankowany przez siebie w przypisie 8 i nn. w „Biuletynie Nauczyciela Opolskiego” 1960 nr 2 (6), s. 50-61].

B) Bibliografia przedmiotowa (o Antonim Polańskim):

a) **Opracowania** dotyczące Antoniego Polańskiego (krótkie wzmianki):

- **Sulek** Bożena, *Monografia opolskiej szkoły ekonomicznej w latach 1945-1976*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Opolu, Opole 1978, maszynopis, praca magisterska [promotor: dr Eryk Holona].
- **Łobos** Roma, *Historia Liceum Ekonomicznego im. Emanuela Smółki w Raciborzu (lata 1945-1985)*, Racibórz 1985, [o A. Polańskim na s. 26-27].
- **Duda** Jerzy, **Dzionek** Dariusz, **Dzionek** Franciszek, *Alma Mater Scholarum Oeconomicum. Monografia Zespołu Szkół Ekonomicznych w Opolu 1945-2005*, wyd. EDJ Edytorstwo, nakł. Komitetu Organizacyjnego Jubileuszu Zespołu Szkół Ekonomicznych im. Generała Stefana Roweckiego „Grotu”, Opole 2005, s. 560 [o A. Polańskim s. 53-55, 225].
- **Draga** Helena, **Janowski** Sławomir, **Krajewska** Aldona, **Paskuda** Teresa, **Różalska** Małgorzata, *60 lat raciborskiego „Mechanika”. Uczniowie, nauczyciele, wydarzenia*, praca zbiorowa pod red. Aldony Krajewskiej, Wydawnictwo i Agencja Informacyjna WAW Grzegorz Wawoczny, Racibórz 2007, s. 344, (o A. Polańskim na s. 13, 97, 109 [fot.], 198 [fot.], 200 [fot.], 273, 274 [fot.]).

b) **Wzmianki prasowe dotyczące Antoniego Polańskiego (nekrologi):**

- [Nekrolog], „Trybuna Opolska. Organ KW Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej”, r. 14: 1965, nr 310 (4337), z 31 grudnia 1965` 1 stycznia 1966, s. 2 [nekrolog od Dyrekcji, POP, Rady Pedagogicznej, Komitetu Rodzicielskiego i Młodzieży Technikum Ekonomicznego w Opolu].
- [Nekrolog] „Trybuna Opolska. Organ KW Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej”, r. 14: 1965, nr 310 (4337), z 31 grudnia 1965` 1 stycznia 1966, s. 2 [nekrolog od Oddziału Miejskiego i Powiatowego oraz Ogniska nr 6 Związku Nauczycielstwa Polskiego w Opolu].
- [Nekrolog] „Trybuna Opolska. Organ KW Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej”, r. 15: 1966, nr 1 (4338), z 2 stycznia 1966, s. 2 [kondolencje od Wydziału Oświaty w Opolu].
- [Nekrolog] „Trybuna Opolska. Organ KW Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej”, r. 15: 1966, nr 2 (4339), z 4 stycznia 1966, s. 2 [kondolencje od Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Opolu].

c) O szlacheckim rodzie Polańskich de Tarnawa:

- *Teki Naruszewicza*, tom XII nr 69, tom XIV nr 10.
- **Semkowicz Władysław**, *Wywody szlachectwa*, nr 230.
- **Stadnicki Antoni**, *Synowie Giedymina*, tom II, s. 248.
- *Pomniki dziejowe we Lwowie*, tom III, wyd. „Czołówki”, s. 92.
- „Rocznik Towarzystwa Heraldycznego”, tom VI: 1921-1923, Kraków 1923, s. 60-69.
- *Ziemia Sanocka w XV w.*, cz. II pt. *Wschód*, Lwów 1931, s. 48-66.

d) Inne:

- „Rozkaz”, wyd. Komenda Chorągwi Harcerzy [ZHP], Kraków, r.: 1947, L[iczba]. [nr] 3, z dnia 1 grudnia 1947.
- „Wiadomości Urzędowe ZHP”, r. 1959, nr 3-4.
- Tomaszewski Edward, *Widmo niedźwiedzia. Opowiadanie historyczne z XIV wieku*, nakł. Książnica-Atlas, Lwów 1938, s. 316.
- **Tytko Marek Mariusz**, *Mencel Michał*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 12, wyd. TN KUL, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin 2008, s. 526 (dot. teścia Antoniego Polańskiego, ojca Urszuli Izabeli Mencel, tj. żony A. Polańskiego).

– [Biogram Edwarda Tomaszewskiego:]

<http://www.ekonomik.opole.pl/historia/dyrektorzy.html>

2. Wskazówki archiwalne dot. źródeł:

A) Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie:

– Akta Wydziału Prawa UJ:

- Katalogi studenckie Wydziału Prawa UJ (1945/46-1946/48), w tym:
  - *Katalog studentów na rok studiów 1945/1946 skrócony*, studenci Ł-R, sygn. AUJ WP III 82;
  - *Katalog studentów 1946 - skrócony rok studiów*, studenci A-Z, sygn. AUJ WP III 84;
  - *Katalog studentów 1946/47*, studenci M-R, sygn. AUJ WP III 87;
  - *Katalog studentów 1947 skrócony rok studiów*, sygn. AUJ WP III 89;
  - *Katalog studentów 1947/48*, studenci Kaczm - P, sygn. AUJ WP III 91;
  - *Protokoły egzaminów rocznych 1946-1948*, od sygn. AUJ WP III 108 do sygn. AUJ WP III 118;
  - *Kartoteka egzaminów studentów Prawa 1945/46-190/51*, studenci, litery Pn-Py, sygn. AUJ WP III 165.

– Akta Szkoły Nauk Politycznych przy Wydziale Prawa UJ:

- *Protokoły indywidualne egzaminów rocznych z roku akad. 1946/47*, sygn. AUJ SNP 29;
- *Protokoły indywidualne egzaminów rocznych z roku akad. 1947/48*, sygn. AUJ SNP 30;
- *Ewidencja zbiorcza egzaminów rocznych z poszczególnych przedmiotów z lat 1946-1949, Zapiski brulionowe z ocenami*, sygn. AUJ SNP 36;
- *Ewidencja indywidualnych egzaminów z poszczególnych przedmiotów z lat 1946-1949; zapiski brulionowe z ocenami*, sygn. AUJ SNP 37;
- *Dyplomy ukończenia szkoły z lat 1923-1949, kopie dyplomów i nie podjęte oryginały*, sygn. AUJ SNP 41.

– Akta Wydziału Humanistycznego UJ:

- Katalogi studenckie (karty wpisowe do Dziekanatu) Wydziału Humanistycznego UJ, 1945/1946-1949/50, w tym:
  - *Katalog studentów*, j. w. 1945/46, sygn. AUJ WHm 142;
  - *Katalog studentów*, j. w. 1946/47, sygn. AUJ WHm 146;
  - *Katalog studentów*, j. w. 1947/48, sygn. AUJ WHm 148;
  - *Katalog studentów*, j. w. 1948/49, sygn. AUJ WHm 151;
  - *Katalog studentów*, j. w. M-Z, 1949/50, sygn. AUJ WHm 155;
  - *Karty rejestracyjne studentów Wydziału Humanistycznego 1945 i 1945/46*, studenci, litera P, sygn. AUJ WHm 171;
  - *Karty ewidencyjne słuchaczy szkół wyższych 1949/50*, studenci, litery N-R, sygn. AUJ WHm 180.
- **Akta Wydziału Historycznego UJ:**
  - *Absolwenci. Przedłużenia terminu ukończenia studiów 1951/52, 1952/53 – wykazy imienne absolwentów i zaliczenia*, sygn. AUJ WHs 89; *Magisteria i dyplomy X 1951 – VII 1953*, sygn. AUJ WHs 91.
- **Akta Komisji Magisterskiej UJ:**
  - Teczka Antoniego Polańskiego w zespole akt Komisji Magisterskiej, sygn. AUJ Mgr. 56 – Polański Antoni.
  - Praca magisterska Antoniego Polańskiego, pt *Mieszko Bolesławowicz*, Racibórz 1952, s. 36; akta Komisji Magisterskiej, sygn. AUJ KM 57 – Polański Antoni.

B) Archiwum Zespołu Szkół Ekonomicznych [d. Technikum Ekonomicznego] w Opolu:

- Teczka osobowa mgra Antoniego Polańskiego, sygn. nr 23/1965.

C) Archiwum Liceum Ekonomicznego w Raciborzu:

- Teczka osobowa mgra Antoniego Polańskiego (bez sygnatury).

D) Archiwum Narodowe w Krakowie [dawne Archiwum Państwowe Oddział w Krakowie: [ul. Sienna 16:]]

- Zespół akt Gimnazjum i Liceum św. Jacka w Krakowie 1858-1950, *Zaświadczenia personalne wydane dla byłych nauczycieli gimnazjum św. Jacka 1945-1950*, sygn. APKr GLJ 154. [Oddział IV, ul. Orzeszkowej 7:] Zespół nr 1339: akta Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego 1946-1975.

E) Archiwum rodzinne Polańskich (dokumenty prywatne) Urszuli Izabeli Polańskiej de Tarnawa (1928-2013), zamieszkałej w Rybniku (zdjęcia Antoniego Stanisława Polańskiego de Tarnawa, jej męża).

F) Archiwum rodzinne Polańskich (dokumenty prywatne) Jana Bolesława Polańskiego de Tarnawa (1944-2013), zamieszkałego w Krakowie-Białym Prądniku (dokumenty pisane i zdjęcia Antoniego Stanisława Polańskiego de Tarnawa, jego brata). Archiwum obecnie w posiadaniu Andrzeja Polańskiego de Tarnawa.

4. Świadkowie.

Osoby znające Antoniego Stanisława Polańskiego de Tarnawa, od których za życia uzyskano informacje o A. S. Polańskim de Tarnawa:

- Urszula Izabela Polańska de Tarnawa, żona Antoniego S. Polańskiego de Tarnawa, zamieszkała w Rybniku (relacja ustna w 2009 r.);

- Jan Bolesław Polański de Tarnawa zamieszkały w Krakowie-Białym Prądniku,, brat Antoniego S. Polańskiego (relacja ustna w V 2009 r.;
- mgr Adam Dobosiewicz, emerytowany nauczyciel chemii w Technikum Ekonomicznym w Opolu, zamieszkały w Opolu, list do autora artykułu, datowany na 12 maja 2009 r., z informacjami o A. S. Polańskim de Tarnawa, list w posiadaniu autora artykułu

Informacja o autorze:

Marek Mariusz Tytko, ur. 1967, dr n. hum. w zakresie pedagogiki, mgr historii sztuki, specjalista informacji naukowej, nauczyciel akademicki Uniwersytetu Jagiellońskiego, członek towarzystw naukowych: Polskiego Towarzystwa Teologicznego w Krakowie, Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, Polskiego Towarzystwa Informacji Naukowej, Stowarzyszenia Archiwistów Polskich oraz Środkowoeuropejskiego Towarzystwa Filozofii Wychowania – Central European Philosophy of Education Society (CEUPES), prezes Fundacji Naukowej Katolików „Eschaton” w Krakowie, redaktor naczelny „Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education”, redaktor tematyczny w zakresie pedagogiki w czasopismach „Wychowawca. Miesięcznik Nauczycieli i Wychowawców Katolickich” oraz „Sowiniec. Półrocznik Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego”, autor haseł m.in. do „Powszechnej Encyklopedii Filozofii”, „Encyklopedii Filozofii Polskiej”, „Polskiego Słownika Biograficznego”. Mieszka w Krakowie. Adres publiczny do kontaktu marek.mariusz.tytko@uj.edu.pl